

Gróf Lajos (Érsekújvár):

Áldozatuk jóra parancs⁷²

A halottak és áldozatok csak akkor halnak meg, ha elfeledjük őket.

Fiala Ferenc

Előszó

Gyorsan változó világunkban egyre nehezebbé válik a múlt emlékeinek, értékeinek megőrzése, kutatása. Ezért tartom fontos feladatnak nagyapáink, apáink két világháborús emlékeik –a rendelkezésre álló ismeretek, elbeszéléseik alapján– írásformai rögzítését, a lakókörnyezetünk, lakóhelyünk történelmének és történetének megismerését, tudás, a hagyományok megőrzését, kutatását, ápolását, és ezek megismertetését az ifjabb és eljövendő nemzedékkel. Hiszen jövőnk alapja a múlt ismereteinek a tudásából, hagyományaiból épül.

Az embernek szüksége van egy támpontra, egy kapaszkodóra, amihez vissza tud nyúlni, ha eltéved a minden irányból ömlő idegen 'kultúra' kavalkádjában. Szeretném közelebb hozni a múlt megbecsülendő emlékeit, értékeit. Keressük a múltunkból fakadó ismereteket mindannyian, hiszen ez hozzátartozik életünkhöz. Meg kell ismerni múltunkat és emléket állítani a jövőnek. Ebben támasz a közösségünk tudása, ismeretei, értékei és hagyományai.

Ebből a meggondolásból állítottam össze e tanulmány tartalmát, átfogva az I. világháborús centenáriumi év eseménysorozatát, a Nagy Háború történetének felvidéki vonzatainak ismeretével kezdve, folytatva a szlovéniai-olaszországi osztrák-magyar haditemetők felkutatásával, majd egy zarándokút keretén belüli meglátogatásával, s végül a felvidéki nagykeri hősi halottaink névsorának felkutatásával összeállt egy színes, a kerek évfordulóra emlékeztető összefoglaló.

A két világháborúban hősi halált halt honvédeink névjegyzékét tartalmazó, Nagykéren felállított emlékmű teljes értékűvé csak a június 21-edikén tartott Emlékezési Napon, a polgármester általi leleplezéssel vált. Ezt megelőzte a március és április folyamán egész falu szintjén meghirdetett I. világháborúban elesett nagykeri honvédeink névjegyzékének begyűjtése. Több szinten folyt: anyakönyvi bejegyzések áttanulmányozásával, a helyi esperes úr szentmiséken

⁷² A tanulmány megjelent könyv alakban: Gróf Lajos: *Áldozatuk jóra parancs*. Magánkiadás. Nové Zámky – Érsekújvár, 2015. december. A képeket a szerző válogatta saját tulajdonú felvételeiből, vagy a világhálóról. A térképek saját készítésűek, vagy turisztikai prospektusokból merítve – lásd a „Békeösvények ...” és a „Hol sírjaink domborulnak” részek Forrásanyagát.

hirdetett kérése alapján, valamint a községi weboldalon megjelent információ segítségével kértük a lakosokat, jelentsék hozzátartozóik nevét, akik nem tértek haza az I. világháborúból. A nehezen induló 'névgyűjtést', a faluközösség, az egyházközösség, és néhány helyi lelkes támogató együttes igyekezetét aztán siker koronázta, április végére 39 név gyűlt össze, s lett bevésve az emlékmű kibővített márvány táblájára.

Igyekezetünk eredményessége meglepőtelenséggel töltött el, s gondolom, a jelenlévőket is, akik ott voltak június 21-edikén az említett ünnepségen. Nagyker polgármestere, Valaska Judit mérnök, ünnepi beszédében mindennek kiemelt figyelmet szentelt: „Legyen az emlékmű egy mementó, emlékeztesse a jelen és a jövő nemzedékét a két világháború borzalmaira és következményeire!” (Lásd a Képgalériát, az előadásokat, az ismertetőt.)

E sorok írója 2014 januárjától a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) által indított egyetemi szintű oktatás (2014 január–2015 december) hallgatója. A ZMTE magas szintű szakmai tudással rendelkező előadókat biztosított, és értékes könyveket adott a hallgatóknak, de megbízott feladatokkal is.

Nekem jutott a ZMTE elnöke felkérése alapján egy előadás megtartása, Budapesten, 2015. április 24-edikén a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara és a ZMTE által az I. világháború centenáriuma alkalmából közösen rendezett második emlékkonferencián. Előadásom címe „Az I. világháború történetének felvidéki vonzatai” volt. Az előadást gyűjteményben jelentették meg.⁷³

Mindezt követően 2015. július 26. és augusztus 1. között, egyhetes zárandokúton lelkes, történelmet kedvelő baráti társasággal meglátogattuk a Piave, s az Isonzó folyó menti I. világháborús osztrák-magyar katonai temetőket, ahol emlékeztünk és koszorúzással tisztelegtünk a magyar honvédeink sírjánál, sírkertjeiknél, tömegsírjaiknál.

Mindenütt megnéztük, ahol volt a temetők melletti az I. világháborús eseményekhez kötődő, gazdag gyűjteménnyel rendelkező múzeumokat (két helyen filmet is vetítettek), a közbeeső templomokat, történelmi helyeket, lövészárkokat. Útközben megcsodáltuk a természet alkotta képződményeket: a Savica-vízesést, Wintgar-szurdokot, Vršič-hágót, stb. Zárandokutunk leírásának – eredeti-helyszíni szövegismertetőkkel, térképekkel, színes fényképekkel kiegészítve – külön fejezetet szenteltem.

E tanulmány célja egy összefoglaló –100 év távlatából – azon történelmünket érintő eseményekről, melynek következményei emlékeztetni készítenek bennünket a centenáriumi év kapcsán. Majd következik az említett zárandokutunk leírása, amelyben utalás van a meglátogatott szlovéniai-olasz I. világháborús osztrák-magyar haditemetőkre, amelyek aztán részletesebben a „Hol sírjaik domborulnak” című fejezetben vannak bemutatva. A képek egy részét a világhá-

⁷³ A Társadalom és Honvédelem folyóirat 2015. decemberi tematikus különszámaként.

lóról merítettem, de bemutatnék néhány olyan képet is, amelyeket a zarándokutunk alkalmával készítettem, készítettünk útítársaimmal.

A tanulmány negyedik fejezete az említett június 21-edikei nagykéri Emlékezői Nap fotógalériája.

Az I. világháború történetének felvidéki vonzatai⁷⁴

„Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam” szavakkal indította el a 84 éves Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya az I. világháborút 1914. július 28-án, tehát egy hónappal a szarajevói véres események után, midőn – háta mögött érezve Németországot – a Monarchia hadat üzent Szerbiának.

Németország jóslatokba bocsátkozott: „Mire a falevelek lehullanak, otthon lesztek szeretteitek körében, győztesen.” 1914 nyarán, nem sokkal a háború kitörése után hangzottak el II. Vilmos német császár e buzdító szavai, amelyek aztán négy és fél évig tartó, testet-lelket meggyötrő háborúba torkoltak, amelynek következménye a frontokon elesett hősi halottak, sebesültek, rokkantak, fogságba esők, a hátszágban maradtak egyéni tragédiái. A német császár jóslata nem vált be.

Ma itt, I. világháborús centenáriumi emlékkonferenciát tartunk. A konferencia szervezőivel, előadó kollégákkal és a kedves résztvevőkkel tisztelegni szeretnénk a háború magyar katonahőseinek, katonáinknak helytállása előtt.

A Felvidék üdvözlését hoztam, s informálni szeretném önöket, hogy nálunk is emlékezünk, intézményi szinttől, egészen a dél-szlovákiai magyar – de még a szlovák – falusi közösségi szintig is. Az I. világháborúban elesett katonák névjegyzékének – létező vagy felújított – emléktáblái előtt koszorúzással, ünnepi megemlékezéssel tiszteleg az utókor.

E centenárium alkalmából a Szlovák Nemzeti Múzeum – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Hagyományok és Értékek Polgári Társulás országos mértékű gyűjtést indított a még fellelhető I. világháborús dokumentumok és emlékek feltérképezésére. A sajtóban közzétett felhívás alapján a gyűjtésbe több múzeum, s kulturális intézmény is bekapcsolódott. A dokumentálásra került emléktárgyak, fotográfiák, levelezőlapok és egyéb dokumentumok alapján készült vándorkiállítás történeteken keresztül enged bepillantást a harctéren küzdő katonák életébe és a hátszágban maradtak hétköznapijaiba.

A vándorkiállítás tárlaton⁷⁵ bemutatott anyag és az országos gyűjtés további eredményei megtalálhatók a <https://www.facebook.com/1vilaghaborusemlekek/> és <http://www.1914.sk/> weboldalakon.

⁷⁴ Előadásom szövege, amely a fent említett konferencián – rövidített formában – elhangzott.

⁷⁵ Megtekinthető volt 2015. márc. 13-tól jún. 10-ig az Érsekújvári Thain János Múzeumban.

A mai Szlovákia területéről az Osztrák-Magyar Monarchia csapataiba közel 400 000 férfit soroztak be, az áldozatok és az eltűntek száma meghaladja a 69000 főt. Szinte mindegyik településnek megvannak a saját I. világháborús hősi halottai és emlékművei, és szinte minden családban őrzik az I. világháború emlékét.

A következőkben az I. világháború történetének felvidéki vonzatairól, történeiseiről szeretnék néhány szót szólni.

Nem vagyok történész, inkább magánkutató, gyűjtöttem az információkat, a 60–70–80-as évek folyamán, az akkor már egyre inkább idősödő nagyapáinktól, és az ő környezetükből. Próbáltam menteni a még menthetőt. Kutatásaim eredményeit aztán könyvekben foglaltam össze,⁷⁶ amely sorozatot tartalma és stílusa alapján nevezhetném család- és kortörténeti regénynek, alulról írt történelemnek, vagy 'oral history'nak'. Történetek a történelem árnyékában.

Az ismeretgyűjtést a dél-szlovákiai Nyitra és Érsekújvár környékbeli területeken végeztem, de vannak dokumentumaim az Érsekújvár és Párkány közti vonalról is. Megjegyezném, később az 1980–1990 időszakban a II. világháborús, elmesélt élménybeszámolókból sikerült majd egy órányi anyagot magnókazettára is rögzítenünk.

Nem tudom, mindezt miért teszem, – nem törtetek regényírói babérokra – valami belső késztetés hajt, hogy írni, meg kell emlékezni a 20. század történelmének egyszerű hétköznapi hőseiről, még mielőtt elfelednénk őket.

Nehéz feladatra vállalkozom, előadásom meghatározott idejében elmondani az I. világháború történetének felvidéki vonzatait – természetesen a történelmi háttértörténet kronológiai függvényében – nem egyszerű. Amikor március közepén Harai Professzortól megkaptam a lehetőséget a konferenciánkra való bejelentkezésre, elkészítettem előadásom anyagát, kibővítettem a világhálózaton megtalálható I. világháború táblázatba foglalt legfontosabb eseményeit, megrajzoltam három hadszíntéri térképet: szerbiai hadszíntér 1914-1915, az olasz hadszíntér és az isonzói csaták, az olasz arcvonal állását 1917 okt. 24.–dec.12. közt⁷⁷ és mellékelek egy táblázatot a háború áldozatairól.⁷⁸

A boldog békeidők

Most pedig mélyedjünk el a 20. század eleji események hangulatvilágába, amikor az előző század végén született nagyszüleink tették dolgukat, először gyerekként, majd később családot alapítottak, s végezték mindennapi munkájukat, falusi környezetben főleg a mezőgazdaságban, hogy biztosítsák családjuk megélhetését.

⁷⁶ *Valahol Dél-Szlovákiában* címmel.

⁷⁷ Forrás: www.adtplus.arcanum.hu/.

⁷⁸ Forrás: Wikipédia.

Alcímként ezt az I. világháborút megelőző időszakot sokan úgy nevezik, hogy „azok a Boldog Békeidők, 1900–1914”.⁷⁹ Az európai emberek élete a háborút megelőző időszakban többen változott, mint azelőtt századok alatt. A modern nagyipar sokmillió munkástömegeket parancsolt a gyárakba. Az ipar egyetlen ága sem fejlődött olyan gyorsan, mint a vas- és szénbányászat, a kohászat és mindenekelőtt a gépgyártás. Gépek kellettek a gyárakba, vasúti sínek, mozdonyok a vasúti sínekre, motorok a tengeri hajókba, autókba, repülőkhöz. És rengeteg fegyvert igényeltek a gyorsan növekvő hadseregek: puskákat, ágyúkat, gépfegyvereket, szállítóeszközöket, stb. De fejlődött a könnyűipar: a textil-, a bőr-, az élelmiszeripar és más ágazatok is, hiszen a gyorsan növekvő tömegek ruhát, cipőt, élelmet vásároltak. Megjelentek az üzletekben az olcsó tömegáruk. A gazdagabb kínálat a nagyobb városokra volt jellemző.

A technika is 'csodákkal' lepte meg az embereket. A hegységeket alagutakkal fúrták át és vonatok közlekedtek nemcsak a sík területeken, hanem a hegyek gyomrában is. A nagyobb városokban megjelentek a villamosok, a földalatti és a fogaskerekű villamos. Autók és motorkerékpárok futottak a közutakon, az ember repülni kezdett, legyőzte a magasságot. Ezek a 'csodák' átszöttek az emberek mindennapjait. Igaz autók csak a kiváltságosoknak voltak, de a városi villamosok tömeget szállítottak. A villany bevonult a közvilágításba, és komfortosabbá tette az életet. Megszólalt a fonográf, és a fehér vásznon vetített emberek kezdtek mozogni. Beindult a filmipar, s ma már tudjuk, milyen fejlődésen ment keresztül.

Sajnos mindemellett érezhető volt az is, hogy a 'Boldog Békeidők' háttérében jelen volt a háborús készülődés. Anglia megépítette első óriás csatahajóját, Németország búvárhajókat (tengeralattjárókat = U-Boot) fejlesztett ki. A franciák revánsra készültek az 1871-es vereségért.⁸⁰ Érték már a Nagy Háború feltelei.

Szövetségi rendszereket hoztak létre: Hármasszövetség: előbb kettős szövetség 1879-ben Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia között, majd ez 1882-ben Olaszországgal bővült. 1883: belépett Románia (de később kilépett), Törökország és Bulgária is.

Antant (entente cordiale = szívélyes megegyezés) szövetség: 1892-től orosz-francia, 1904-től angol-francia, 1907-től angol-orosz szövetség. Később csatlakozott hozzá Szerbia, Montenegró, Japán, Olaszország, Románia is.

1908-ban háborús riadalom rázta meg Európát, Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya bejelentette Bosznia-Hercegovina 'annektálását', ami azt jelentette, hogy az 1876 óta felügyelete alatt álló Bosznia-Hercegovina területét a Monarchiához csatolták. Szerbia tiltakozott. Oroszország, Anglia és Olaszország nemzetközi konferencia összehívását javasolta. Ausztria-Magyarország kormánya azonban bejelentette: nem tűr beavatkozást a

⁷⁹ Lásd Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp. 1977. pp. 69-74.

⁸⁰ Francia-porosz háború 1870-71.

császár döntésébe. Németország, hiszen a fegyverkezésben, flottafejlesztésben az élen járt, késznek mutatkozott a háborúra, ha szövetségese, az Osztrák-Magyar Monarchia úgy kívánja.

Európa a háború küszöbére sodródott. A válság a Balkán-térségében keletkezett, ott, ahol majd a világháború kirobbant. (A Balkán Európa lőporos hordója lett.)

A háború oka: A nagyhatalmak terjeszkedési igényei, a gyarmatok újraelosztása.

A háború kitörésének ürügye: A szarajevói merénylet, midőn 1914. június 28-án Gavrilo Princip szerb diák Sarajevóban meggyilkolta Ferenc Ferdinánd főherceget, az Osztrák-Magyar Monarchia (OMM) trónörökösét. Ennek okán a Monarchia július 28-án hadat üzent Szerbiának és ezzel megkezdődött az I. világháború.

A Monarchia támogatást kért Németországtól a megtorláshoz. De annak is tudatában volt, hogy Szerbia mögött van a balkáni szláv népek védelmezője, Oroszország. 1914. július 31-én híre jött a cári hadsereg mozgósításának.

Az I. világháború eseményei

A soknemzetű OMM lakosainak száma 1910-ben 51,4 millió volt. A császársághoz tartozó területeken legfeljebb 35% osztrák, s a királyságban, a régi Magyarország területén alig több mint 48% magyar élt. A mai Ausztrián és a mai Magyarországon kívül a birodalomhoz tartozott a mai Csehország és Szlovákia, továbbá a mai Lengyelország területén lévő Galícia, és Bukovina, a mai Románia része, valamint Krajna, Horvát-Szlavónország és Bosznia Hercegovina. Ennek megfelelően a birodalom polgárai számtalan nyelvet és nyelvjárást beszéltek.

Az osztrák–magyar haderő nemzetiségi összetétele az alábbi volt: 25% osztrák (német), 23% magyar, 13% cseh, 4% szlovák, 8% lengyel, 8% ukrán, 2% szlovén, 9 % szerb-horvát, 7% román, 1% olasz. (A 4% szlovák arány a haderőben kb. 240 000 főt jelentett.⁸¹ A Monarchia területén a világháború előestéjén a császári hadsereget 16 hadtestbe szervezték: 8 hadtestet Ausztriában, 6 hadtestet Magyarországon, 2 hadtestet Bosznia–Hercegovinában.⁸² A közös kötelékben megtalálható 33 gyaloghadosztály közül 12 hadosztály, 4 lovashadosztály Magyarországról volt. (A közös lovashadosztályok száma 9.) 1914. július végi–augusztus eleji mozgósítások következtében a Monarchia hadtesteit 6 hadseregbe vonták össze.

⁸¹ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015. 09. 23. www.nagyhaboru.blog.hu.

⁸² Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2010.

Felvidéki vonatkozásban

- az 1. hadsereghez osztották be: a 14. pozsonyi, a 33. komáromi közös gyaloghadosztályt, a 37. pozsonyi honvéd gyaloghadosztályt (székhelyük a megnevezés szerint),

- a 3. hadsereghez: a 2. pozsonyi közös lovashadosztályt, a 41. budapesti honvéd gyaloghadosztályt, az 5. budapesti honvéd lovashadosztályt,

- a 4. hadsereghez: a 15. miskolci, a 27. kassai, közös gyaloghadosztályt, a 39. kassai honvéd gyaloghadosztályt, a 10. budapesti honvéd lovashadosztályt.

Minden hadseregnél voltak felkelő és menetdandárok (menetzászlóaljok), felvidékiekkel is.

A nagyapáék által elmesélt szerbiai hadszíntéri mozgásvonalak menti helységnevek említése alapján tudtam térben és időben elhelyezni a felvidékiek I. világháborús szerbiai frontokon végbement csapatmozgásait 1914 őszén, s 1915 tavaszán.

A menetdandárok és ezredek a hadtestek emberanyag-veszteségeinek pótlására érkeztek ki 1914 augusztusában a hadművelleti területre. Ezeket a mozgósításkor bevonuló tartalékos, póttartalékos és sebtében kiképzett emberekből állították fel. A menetdandárok nem kaptak teljes értékű kiképzést és egyáltalán nem rendelkeztek tüzérséggel, de még a harcok vezetésére alkalmas törzsekkel sem. Státuszuk az augusztusi hadműveletek folyamán megváltozott, nem a veszteségek pótlására használták fel őket, hanem 12 önálló, különböző szervezésű magasabb egységként vetették be őket.

1914. július végén az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoka Frigyes főherceg gyalogsági tábornok volt, de a tényleges vezetés továbbra is Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok vezérkari főnök kezében maradt. Az ő vezetése alatt már a békebeli időben kidolgozták a valamennyi számba jöhető ellenség elleni haditervet. Ha figyelembe vesszük az 1914-es év első felében történt eseményeket, s azok következtében kialakult nemzetközi helyzetet és a Monarchia katonai teljesítőképességét, a legvalószínűbbnek egy Szerbia és Montenegrói elleni egyfrontos, illetve az előbbieket és Oroszország ellen megvívandó kétfrontos háború jöhetett számításba. Hogy a két számításba vett lehetőség közül melyik lett volna kedvezőbb a Monarchia számára, az alig lehetett kétséges.

Conrad tábornok számára elviselhetetlen volt a gondolat, hogy az esetleges orosz zsarolás miatt eleve lemondjon a Szerbia és Montenegró elleni fegyveres fellépésről. Részletes terveket készített a hadosztályok átcsoportosításáról az orosz hadvezetés várható alternatív döntései függvényében. Ámde Oroszország megtehetette, hogy saját hadba lépését az ellenfél számára legkedvezőtlenebb pillanatra időzítse.

Az első világháború legfontosabb eseményei

Év	Nyugati front	Keleti front	Déli front	Európán kívül
1914	- szept. 6-9. Marne-i csata. Megállnak a németek Párizs alatt. Vezérkari főnök ezután a németeknél Falkenhayn (franciáknál Joffre). - nov. Helgoland-szigetek → német vereség, beszorul a német flotta.	- aug. 26-30. Csata Tanneberg-nél →Hindenburg és Ludden-dorf tábornok győzelme az oroszok (Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg) felett. - szept. 6-15. Mazuri-tavak →orosz kivonulás Kelet-Poroszországból. - aug.-szept. Galícia →OMM hadseregének veresége →elvész Kelet-Galícia. Állóháború a Kárpátok szorosaiban.	- aug. 12. OMM támadása Szerbia ellen (két hadsereg). A szerbek viaszszorították az OMM haderejét. - szept. 11. és nov. 1. Az OMM hadserege megismételte az offenzívát. - dec. 4. A szerbek ellentámadást indítottak, viaszszorították az OMM hadseregét. - dec.-tól 1915 októberéig állóháború a szerb fronton. A szerb csapatok azonban lassan felőrlődtek a harcokban.	- aug. vége. Japán hadüzenet Németországnak →gyarmatait elfoglalja. - október. Törökország belép a központi hatalmak oldalán. →frontok nyílnak a Kaukázusban, Mezopotámiában, Palesztinában és a Dardanellák-nál.
1915	- ápr.-máj. Ipern melletti csata (harci gáz).	- 1915 eleje. Harc a Kárpátok hágóiért →márciusban orosz győzelem. - Przemysl vára elvész. - május. Gorlicei áttörés →német-osztrák offenzíva. Sikerek után elakad. - szept. Ütközet Tarnopol térségében. Állóháború alakul ki. Orosz főparancsnok maga a cár.	- Antant partraszállás Gallipoli félszigetnél. Febr. 15.-1916. jan. 9.→antant kudarok. A török hadsereg sikerrel védte meg a Dardanellák tengerszorosát. - május. Olaszország az antant oldalán belép a háborúba (májustól öt Isonzó menti csata 1916 márciusáig), Doberdó-fennsík jún. 23-tól 1916. aug. - október. Bulgária a központi hatalmak oldalán lép be→Szerbia veresége, Belgrád elfoglalása. Novembertől Montenegró és albánia elfoglalása.	- Németo. figyelmeztetés nélküli tengeralattjáró háborút hirdet →a Lusitania elsüllyesztése máj. 7-edikén.
1916	- febr. 21.-júl. 21. Verduni vérszivattyú. - máj. 31.-júl. 1. Tengeri csata Skagerraknál (Jütland partjainál) →német kudarok. - jún. 24.-szept. 26. Somme-folyó melletti ütközet (tehermentesítő antant ellentámadás). - A fr. Joffre utóda nov.-tól Nivelle tábornok.	- jún.-aug. Első Bruszi-lov(orosz)-offenzíva (3 volt ez évben). - aug. Románia belép az antant oldalán →betör Erdélybe, de német segítséggel a OMM elfoglalja Bukarestet (december).	- aug. Hatodik Isonzói csata aug. 18-ig. - 7, 8. Isonzói csata szept. 13.-nov. 18.	- január. antant visszavonulása Gallipoli alól. - Az angolok elfoglalják a szuezi-csatorna jobb partját.
1917	- Zimmermann-távirat (Németország kísérlet Mexikó háborúba vonására). → USA fenyegetettsége. - febr.-márc. visszavonulás a Siegfried-vonalra. - ápr. 6. USA hadba lépése, hadüzenet Németországnak (dec. 7-edikén az OMM-nak).	- febr. A cárizmus bukása→Oroszország ki fog lépni (február). - július. Kerenszkij-offenzíva összeomlik, német-osztrák ellentámadás, Galícia és Bukovina elfoglalása. - okt. Bolsevik hatalomátvétel Oroszországban.	- 10. Isonzói csata máj. 12.-jún. 6. - 11. Isonzói csata aug. 18.-szept. 15. - 12. Isonzói csata – Caporetto áttörés okt. 24-től nov. 19-ig.	- február. Korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdet Németország.
1918	- márc. 21. Somme-i német támadás. - júl. antant ellentámadása visszaveti. - aug. 8. Amiens-i vereség. A német hadsereg 'fekete napja'. - nov. 9. Berliini forradalom → II. Vilmos bukik, nov. 11. kapituláció (compiegne).	- márc. 3. Breszt-Litovszki béke (orosz-német különbéké). - máj. 7. Bukaresti béke (Románia különbékéje). - febr. 1. Cattarói felkelés. Német támadás Szovjet-Oroszország ellen.	- 1. piavei csata jún. 15.-25. - szept. Antant áttörés a Balkánon (Franchet d'Esperey vezetésével). - szept. 29. Bulgária kapitulál. - 2. piavei csata okt. 23. OMM hadereje támadásképtelen, haldoklik. - okt. 30. Törökország kapitulál. - nov. 3. OMM kapitulál (Pádva). - nov. 13. Belgrádi egyezmény (demarkációs-vonal).	- A német tengeralattjáró-háború kíméletlen fokozása kitűnő ürügyül szolgált Wilson elnök számára. Az USA hadseregének 1917-ben elkezdődött kiképzése ez év tavaszán is folytatódott, azonban nem siettek túlságosan a harcmezőkre.

A háború előszele eljutott a Felvidékre

1914. július végén a háború előszele eljutott Felvidékre is. Azok a „Boldog Idők” 1914 júliusával befejeződtek. A szövetségi rendszerek szintjén hozott katonapolitikai döntések folyamata már a 28-ai szarajevói merénylet után felgyorsultak és éreztették hatásukat a Felvidéken is.

1914. július 31-én a koraesti órákban érkezett meg az Általános mozgósító parancs Nyitrára. Azonnal kihirdettetett, hogy a mozgósítási tervek haladéktalanul érvénybe léptek.

„A mozgósítás elrendelése az utóbbi napok feszült bizonytalansága után óriási lelkesedéssel fogadtatott úgy a katonai valamint a polgári lakosság részéről. Még az est folyamán nagy tömeg vonult az állomásparancsnok Cvrček Ferenc tábornok lakása elé, ahol tolmácsoltatott a közönségnek rendületlen bizalma házi ezredének derék mivolta iránt” - írja Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, az ezredparancsnok az 1927-ben kiadott „A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története” című könyvében.

Cvrček tábornok, köszöntő válaszát „viszontlátásra a győzelmes háború után” szavakkal fejezte be.

Augusztus 2-án és 3-án a katonakötelesek (20 - 42 évesek) tömegesen vonulnak be a meghatározott helyre.

„A bevonulás után a katonaköteleseket felszerelik, a hangulat emelkedett, az emberek fegyelmezetten viselkednek” - folytatva az említett könyv sorait. A véd(had)kötelezettség 1914-ben 20-42 évig, 1916-ban már 18-50 évig terjedt.

Ha nem ismerném nagyapám I. világháborús történetét, kételyekkel fogadtam a fent említett könyvben „a mozgósítás elrendelése ... óriási lelkesedéssel fogadtatott” megfogalmazást. De ettől drámaibb hangzású megfogalmazásokat olvasok a felvidéki Kassán megjelenő *FELSŐMAGYARORSZÁG Kassai Napló* 1914 július 26-ai számában: „Éljen a háború! Le Szerbiával! Le az orgyilkosokkal!”

De nagyapáinknál is volt valami „furcsa elszántság”, meghalni királyukért, Ferenc Józsefért, s amikor a szerb frontra indultak, testük minden porcikáját átjárta egy korabeli magyar bakanóta dallama, amely így fenyegette a szerbeket: „Megállj, megállj, kutya Szerbia, Megtanít majd a Monarchia”.

Kerestem a választ, ki is volt Ferenc József császár és királyunk, akiért képek lettek volna a mieink az életüket áldozni. Könyvek, Wikipédiás ismerethalmazok elolvasása után a következő eredményre jutottam: Ferenc József az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya 1914-ben 84 éves volt. Fogalma se volt a művészetről, tudományról, filozófiáról. És aki ehhez nem ért, nem is tudja népszerűsíteni. Csak a „katonásdi” és a vadászat érdekelte. A környezet, amelyben élt, a tárgyak, a bútorok, a festmények, amelyek körülvették, ma is láthatók a bécsi Burgban vagy Schönbrunnban. A tárgyak kevésbé művésziek és szépek. A császár nem igényelte a mindennapok szépségét. Mániája volt, hogy a „napi

programok” menetrendszerű pontossággal ismétlődjenek. Mindennap ugyanazt ette és eszébe se jutott legalább egyszer mást rendelni. Vaságyon aludt, korán kelt (nyáron hajnali négykor, télen ötkor), hideg vízzel „zuhanyozott” (öntötte rá az inasa a hideg vizet a vödörből). Soha életében nem öltözött és nem vetkőzött egyedül. Ha jó volt az idő, sétálni ment hajnalok hajnalán. Aztán jött az ügyintézés kedves íróasztalánál, élvezte, hogy emberi sorsokról dönthet. Ha akart, valakit kiemelt, vagy sárba taposhatott. Nagyon élt benne a „megtehetem” érzés. Voltak, akik őt „ügyintéző gépnek” nevezték. Amitől félt az a szabad ideje volt, nem tudta hogyan kitölteni. Nem olvasott, nem hallgatott zenét, csak azért ment színházba, hogy láthassák őt, de az előadás és a színészi teljesítmény őt abszolút nem érdekelt. Nem volt közügyessége, nem játszott hangszeren, nem festett, nem volt hobbija, egyszerűen mondva egy unalmas ember volt a Monarchia császára és királya. Ennek ellenére jelentős pozícióban volt, komoly és szinte világpolitikai befolyással rendelkezett a történelem eseményei során, tízmilliók sorsáról dönthetett, bár műveltsége alapján nem érdemelte ki az ilyen döntési jogokat.⁸³

Ezért a császárért mentek az I. világháborús frontokra a felvidéki emberek, nagyapáink. Sokszor hallottam elmeséléseikben, hogy a császárért és a hazáért harcoltunk, és mindig felfedeztem bennük valami belső rejtett büszkeséget is.

Augusztus 1.-én a felvidéki, a Nyitra és Érsekújvár környéki falvakba is elhozták az Általános mozgósítási parancsot. Legtöbb helyen dobszó hangjával riasztották az embereket, s adták tudomásukra a templom előtti, vagy a falu főterén, hogy a katonaköteles férfiaknak a toborzó helyre kell vonulniuk.

A toborzó helyük e vidékről bevonultaknak főleg Komárom volt, hisz itt 4 erőd és kaszárnyák álltak rendelkezésre a bevonultak számára.

A világháború kirobbanásának kezdete már érlelődött, sajnos nem érte meglepetés a felvidékieket. A mozgósítás híre augusztus 1.-én viszont mély nyomot hagyott e vidék faluközösségei lelkében. Alighogy befejeződtek a nyári munkálatok: az aratás, a cséplés, eljött az őszi mezőgazdasági termékek betakarításának ideje: a szüret, a kukoricatörés, őszi szántások, vetések, stb, de erre nem maradt férferő, csak az öregek és a családjukat fenntartó anyák.

Az otthon maradtak a háború éve alatt gyakran éheztek, bevezették a jegyrendszert, de ez sem segített változtatni a helyzeten. Kiutaltak hadisegélyeket, melyekből néhányan meggazdagodtak, mások viszont kárvallottjai lettek. Volt, ahol az egyház papjai harcoltak az uzsorás kereskedőkkel szemben többkevesebb sikerrel.

A bevonultak legtöbbször a fizikai erő megvolt, harci fegyverekkel, pisztolyokkal, puskákkal gyakoroltak, de a katonának tudni kellett használni a repeszképző eszközöket (pl. a kézi gránát) is, hisz ez része volt a felszerelésnek.

⁸³ Nemere István: *Magyarország története – 989 év krónikája: Az államalapítástól a XX. század végéig*. ANNO KIADÓ, 617-618.-old.

Az I. világháborús puszkák legfontosabb tartozéka a szurony (éles hosszú kés) volt, amit rögzíteni tudtak a puska végén, hogy a támadáskor szűrőeszközként okozzanak vele sebesülést az ellenség katonáinak. Fontos tudni való: az O.M.M. hadserege volt az utolsó hadsereg, amely tudatosan gyakoroltatta katonáival a közelharcban a szurony használatát.

A tüzérekhez beosztott katonák az aknavető, az ágyú – volt egy-néhány típus – kezelésével ismerkedtek. A támadásnál az ő feladatuk volt lövedékeikkel a szemben álló ellenség, s azok támadóeszközeinek megsemmisítése. Ezt követte a szuronyroham végrehajtása.⁸⁴

A lovashadosztályok szervezésénél jól jöttek a faluról jött lovas gazdák tapasztalatai, a lovakkal tudni kell bánni, hisz szerves része volt a hadosztályoknak.

Az említett július 31-ei cári hadsereg mozgósításának hírére a Monarchia csakis a saját mobilizációjának teljessé tételével válaszolhatott. Ezzel szinte vállalta az Oroszország elleni háborút, ami azzal a következménnyel járt, hogy a Balkán mellékhadszíntérré vált. Ennek megfelelően a Szerbia–Montenegró ellen felvonultatott osztrák–magyar haderő főparancsnoka, Oskar Potiorek tábornagy feladatául csupán azt szabta meg, hogy védelmezze a Monarchia határait egy esetleges ellenséges betöréssel szemben.

A magányos és embergyűlölő, mindenki iránt bizalmatlan, ugyanakkor cinikus Potiorek tábornagy lelkén száradt Ferenc Ferdinánd június 28-ai szarajevói látogatásának tragikus végkimenetele, mert ő volt a felelős a trónörökös látogatását támogató biztonsági intézkedésekért. Ezért állandóan gyötörte őt a lelkifurdalás, s a Szerbia elleni háborút személyes bosszúnak tekintette. Ez volt az oka, hogy 1914 őszén kíméletlenül behajszolta a rá bízott csapatokat a hadjáratba, holott feladatául csupán a szerb betörés elhárítását kapta.

Mielőtt belemerülnék a felvidékiek szerbiai (1914-15), majd az olasz hadszíntéren (1915-18) szerzett élményei leírásába, megjegyezném, hogy csak ezen hadszínterekhez voltak nagyapám által személyi „kötődések”, de óriási harcok voltak az 1914-18-as időszakban az orosz fronton is. Igaz itt is harcoltak a mieink, de az 1960-as években nem találtam a környezetemben „mesélőt”, aki megosztotta volna velem az I. világháború orosz frontján szerzett élményeit.⁸⁵

Nem szeretnék adós maradni, s mindezt pótolnám egy ajánlattal, ugyanis létezik az Interneten kétkötetnyi könyv a keleti (orosz) frontról *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története* címmel.⁸⁶

A két kötetben rengeteg név szerepel. Az orosz színtéren sokan feljegyezték a harci események helyét, időpontját, s menetét naplók, jelentések formájában.

⁸⁴ Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel.* című könyv.

⁸⁵ Úgy látszik, oda keletebből vitték a katonákat, mert az én nagyapám Észak-Borsodból ott harcolt. – *A szerk.*

⁸⁶ Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornoktól, aki az ezred parancsnoka volt.

Tudomásunk van a m. királyi nyitrai 14. honvéd gyalogezreden kívül a m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred és a m. királyi besztercebányai 16. honvéd gyalogezred I. világháborús hadszíntéri tevékenységeikről is.⁸⁷

A szerbiai hadszíntéren

A Szerbia és Montenegró elleni hadművelet 1914. augusztus 12-én indult meg. Az eredeti terv szerint a szerbekhez képest kétszeres haderővel (2. hadsereg, 5. hadsereg és a 6. hadsereg) kellett volna az osztrák-magyar hadseregnek támadniuk. Megjegyezném, ebben a hadműveletben az 5. és 2. hadseregnek ke-
reken 100000 gyalogosa vett részt, és ennek 60%-a magyar földről származott (40%-a horvát).

A 2. hadsereg a Balkán-haderő főparancsnokságának alárendelve nem volt. E hadsereget csak azon esetben szándékoztak a szerbek elleni hadműveletekre felhasználni, ha a háborút a Monarchia és Szerbia között lokalizálni sikerül.

Ha a háború Oroszországgal is kitörne, úgy a 2. hadsereg alkalmazása az orosz hadszíntéren volt tervezve. Így is történt.

Augusztus 18-ától a 2. hadsereg egy részét (fegyvereket, lovakat is) Galíciába szállították. Így augusztus második felében a szerb hadszíntéren felborult az erőegyensúly (fegyverek, lovak), s így az osztrák-magyar seregnél 219000 puská maradt, míg a szerbek 264 000 puskával rendelkeztek. A lovas állomány aránya: 5100 osztrák-magyar és 11000 szerb, s az ágyúk aránya sem volt kedvezőbb: 522 db . osztrák-magyar és 828 db szerb.⁸⁸

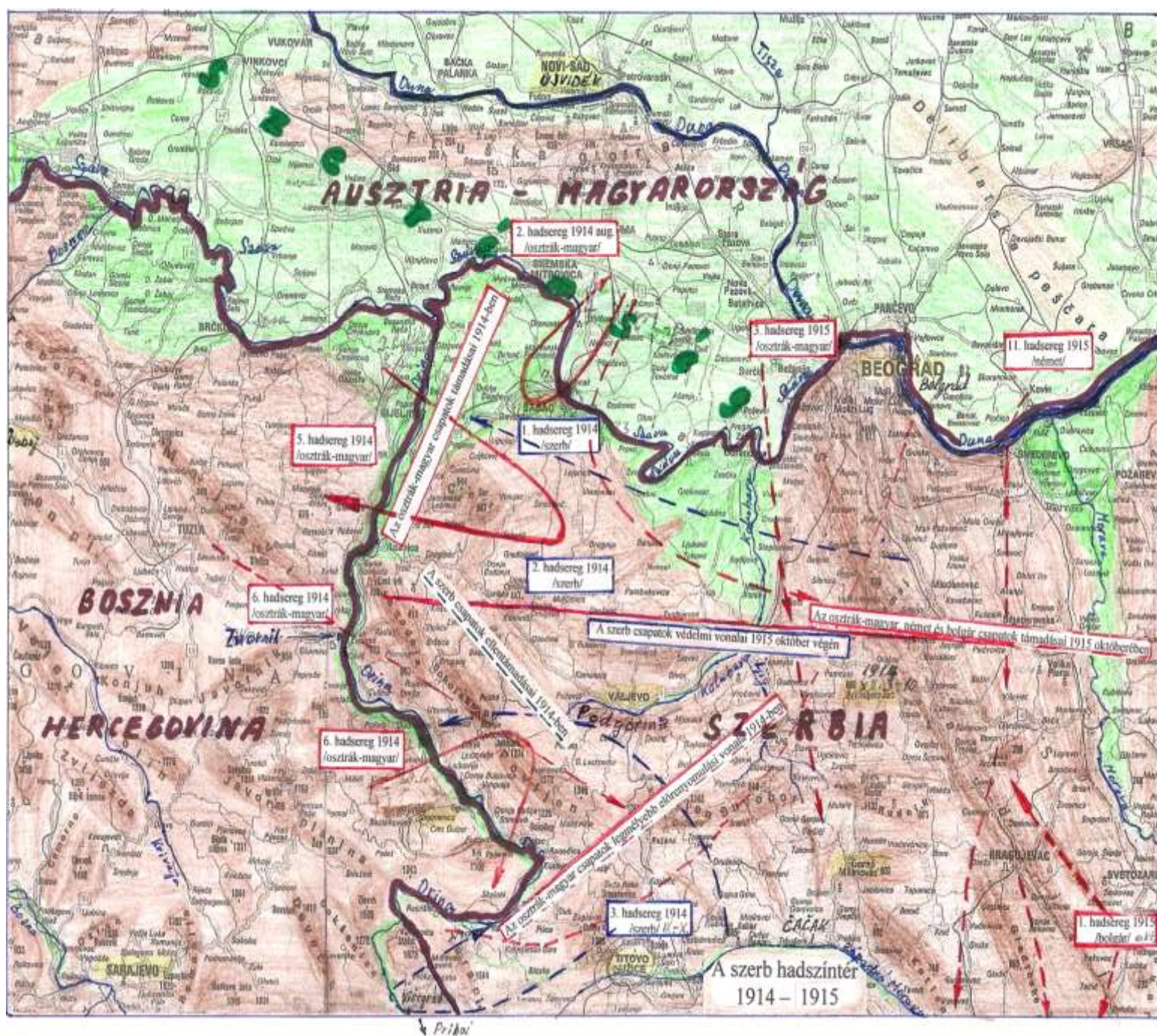
Potiorek tábornok, a Balkán-haderő főparancsnoka mégis a támadás mellett döntött.

Augusztus 17-től a szerb harctéren, a 6. osztrák-magyar hadsereg XV. hadtestének kötelékében a Drina mentén Višegrádtól északra területen sorakozott fel. Átkelve a Drinán heves harcokat folytatott a szerbekkel szeptember elejétől, november 15-én bevonult Valjevóba. November végétől a Ljig folyónál védekezett, majd a Drináig hátrálva december 12-én átkelt azon.

Az 5. hadsereg (parancsnoka Liborius Frank gyalogsági tábornok) augusztus 12-én a Drina alsó folyásánál megkezdte a folyóátkelést (csaták a Cer planinán, aug.12-20.-ig). 14-én követte a délre felvonultatott 6. hadsereg (itt a hadseregparancsnok Potiorek tábornok), amely megkísérelte a keleti irányú előrenyomulást.

⁸⁷ Deseő Lajos, nyug. tábornok *A m. kir. besztercebányai 16. honvéd gyalogezred története*. Budapest, 1941.

⁸⁸ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.

Északon a 2. hadsereg (parancsnoka Eduard von Böhm-Ermolli lovassági tábornok) egységei már augusztus 12-én elfoglalták Szabácsot, ez volt az első elfoglalt szerb város (augusztus 12-23-ig).

A szívós szerb ellenállás, a szerbek minden talpalatnyi földért elkeseredetten harcoltak, a rendkívül nehéz terepviszonyok és a Monarchia seregeinek taktikai hibái miatt az egész augusztusi offenzíva teljes kudarccal végződött.

Augusztus végére az osztrák-magyar csapatok kénytelenek voltak visszahúzódní kiinduló állásaikba (a 6. hadsereg csatái Višegrád és Priboj környékén,

aug. 20-22-ig). A Cer planinai, Szabács elfoglalását, Višegrad és Priboj környéki csatákat az „Első szerb hadjáratként (augusztus 12 -23-ig)” is emlegetik.

A szerbek is rendezetten bonyolították le visszavonulásukat, s próbáltak időt nyerni, hogy újabb hadianyagot kapjanak az Antanttól.

Potiorek nem adta fel. Szeptemberre újabb átfogó akciót szervezett, de az ellenfél is készült.

Közben a 2. hadsereget elszállították az orosz frontra, védtelen lett Szerémség és Bánát (Pančevo–Vršac) valóság gal tálcán kínálta az ellentámadás lehetőségét.

Szeptember 6-án a szerb Timok hadosztály Mitrovicánál átkelt a Száván, más csapatok 10-én Pancsevónál átlépték a Dunát. Szeptember 14-ére sikerült a szerb csapatokat megsemmisíteni, illetve visszaszorítani.

Szeptember 11-én 40 zászlóaljból álló szerb csoportosítás támadást indított Dél-Boszniában Szarajevó irányában. Ennek az akciónak az elhárítása véres küzdelem árán csupán október 24-én fejeződött be.

November 6-án az osztrák-magyar 5. és 6. hadsereg újabb offenzívát indított, a csapatok széles frontszakaszon átlépték a Drinát és a Szávát. A szívósan harcoló szerbek e hónap közepén kénytelenek voltak feladni Valjevo, a Monarchia seregeinek eredményessége lehetővé tette a térség legfontosabb vasútvonalának helyreállítását és a mindeddig nagy nehézségbe ütköző utánszállítás biztosítását. Az 5. hadsereg a november 16-30-ig tartó csatákban elérte a Kolubara és a Ljig folyókat.⁸⁹

Ezekben a harcokban – a nagypapa korosztálybeliek (akkor 22 -24 évesek) elbeszélése alapján – részt vettek felvidékiek is, bár konkrét zászlóaljhoz való hovatartozásukat (beszélgetéseink az 1960-as években folytak) nem tudom meghatározni még az ismert Balkáni haderő szervezeti térképe alapján sem. Az 1914. őszi, majd a tavaszi harcokban a mieink menetdandárokhoz voltak beosztva, de ha a hadi helyzet megkívánta (főleg a visszavonuláskor), „hadiegységként” vettek részt a harcokban. Mozgásterük – a harci feladatoknak megfelelően – azidőtájt a Drina folyó vonalán volt, a Zwornik, Szabács, Valjevo által határolt területen. Az említett harcok folyamán nemcsak az ellenséggel kellett megküzdeniük, hanem a környezeti tényezőkkel is, hiszen a folyót a középső részén hegyek övezik, s tengerszint feletti magasságuk 800-900 m (pl. a Cer 887 m magas). Legtöbb helyen járatlan utak, természet alkotta akadályok. Igazi őszi, majd téli hideg napok csak nehezítették katonáink sorsát a frontokon az általuk kiépített lövészárkokban.

A talaj főleg esők után sáros volt, sok helyen emberközelségben megjelentek az élősövények, a patkányok. A lövészárkok, a bunkerek, esetleg a helyi környezeti képződmények (sziklák, járatok) nyújtottak némi biztonságot a szerbek ágyúzása és golyózáporai előtt.

⁸⁹ www.mek.oszk.hu A magyar honvédség az első világháborúban.

A lövedék, a gránát (Srapnelgránát = apró golyókkal töltött, szétrobbantva hatásos) a robbanáskor kicsi apró szilánkra bomlik, ezek a darabok (repeszek) tesznek kárt a környezetben.

A szerbiai, de az olaszországi I. világháborús hadszíntereken is a sérülések számának 80-85 %-át a repeszek okozták, a halálozásoknál ez a számarány 70-75% volt.

Említést érdemel a katonák felszereltsége is, hisz nem kis súlyt cipeltek magukkal. A gyalogszázadokhoz beosztott nagyapáink felszerelése a következő volt : puska, derékszíj, szurony, tölténytáska 40 db tölténnyel, gázmaszk, kenyérzsák (500 gr kenyér, tábori kulacs, dohány), hátizsák megerősítve (külső részben 2 db kézigránát, 40 töltény, ásó vagy kézibalta). A ruházaton túl bakancs, lábtekercs (mifelénk kapca), acélsisak volt a viselet.

A rohamkéssel való felszerelést az ezredparancsnok határozta meg. Minden második katona drótvágó ollót hordott magával, így a felszerelés súlya közel 30 kg volt.

December 2-án a Monarchia egységei bevonultak az időközben a szerbek által kiürített Belgrádba, úgy látszott, küszöbön áll a döntő győzelem. Időközben mostohára fordultak az időjárási viszonyok, s Potiorek katonái is ki voltak merülve, bár a táborszernagyot ez nem hatotta meg. A december 3-án megindított váratlan szerb ellentámadásnak a fizikai és morális tartalékaikat végsőkéig felélt osztrák-magyar csapatok nem tudtak ellenállni. Az Arandelovacnál elszenvedett vereséget követő általános visszavonulás nyomán december 15-ére a z O.M.M. csapatai kénytelenek voltak valamennyi általuk megszállt szerb területet kiüríteni.

A kudarc közvetlen oka volt a haderő széthúzódása Kolubarától Belgrád felé. Az általános ok: csapataink a szeptember elejétől november végéig tartó hadjáratban, állandó rossz időjárás és eleséghiány miatt annyira kimerültek, hogy december elején teljesítőképességük felső határát már túllépték. A katasztrófa elmaradt volna, ha Potiorek seregeit Kolubaránál megállítja.

A szerb betörést a Szerémségbe, ugyancsak a szerb betörést Dél-Boszniába, a csatákat a Kolubara és a Ljng folyó mentén, az Arandelovac–Gornij Milanovacnál elszenvedett vereséget „Második szerb hadjáratként (szept. 6-dec.15.)” is számon tartják.

Az 1914. évi mérleg a balkáni hadszíntéren a Monarchia szemszögéből teljes kudarcot mutat. Romsics Ignác *Magyarország az első világháborúban* c. könyvében a szerző számokban kifejezve értékeli a veszteségeket: az összességében felvonultatott 462000 főből mintegy 28000 a halottak, 76000 a fogságba esettek és eltűntek, 122000 a sebesültek és 46000 a betegek száma. Az összes veszteség tehát több mint 270000 fő. A szerb oldalon 22000 halottat, 91000 sebesültet és 19000 foglyot, vagyis valamivel több mint 130000 embert veszítettek. A Monarchiának sikerült „elérnie” a 2:1 arányt.

A harcok folyamán sok felvidéki is elesett, az átélők, az I világháborús élménybeszámolók elbeszélői a repeszek által okozott sebek nyomait mutatták,

mintegy bizonyítékul, hogy a maguk módján helyt álltak a szerbiai hadszíntereken.

A kínos vereségek következtében Potioreket nyugdíjazták, utódául december 27 -én Jenő főherceg lovassági tábornokot nevezték ki a balkáni front parancsnokának, aki az 5. hadsereg parancsnoka beosztását is megtartotta. Egyesített parancsnoksága alá tartozott az 5. és a 6. hadsereg, valamint a Boszniában és a magyar Délvidéken (a mai Vajdaságban) telepített minden seregtest. Főhadiszállását az Újvidék (Novi Sad) melletti Péterváradon (Petrovaradin) állította fel. Törzsének főnöke Alfred Krauss altábornagy (1862-1938) volt, egy tehetséges elméleti szakember, aki határozott és átgondolt döntéseket tudott hozni. Vele együttműködve szervezték újjá a harcokban súlyos veszteségeket szenvedett 5. hadsereget, amelyből (is) 1915 májusában az Isonzó-arcvonalat megalakíthatta. Ez volt a második szerbiai hadjáratnak felbecsülhetetlen hadászati eredménye.

A következő időszakban, 1915 őszeig a balkáni hadszíntéren viszonylagos nyugalom volt, ugyanis a szerb hadsereg is kimerült a harcokban.

1915 októberében hadba lépett Bulgária a központi hatalmak oldalán és keletről megtámadta Szerbiát, a szerbek nem tudtak ellenállni a fölényben lévő osztrák- magyar és bolgár csapatoknak, és kénytelenek voltak visszavonulni Albánián át egészen a tengerig, ahonnan angol és francia hajók szállították őket Korfu szigetére. A Monarchia hadseregei megszállták Szerbiát, majd később Montenegrót és Albániát is.

1915. május 23-án Olaszország az Antant oldalán hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának (Franciaország és Nagy-Britannia győzelem esetére neki ígérte Dél-Tirolt, Triesztet, az Isztriai-félszigetet, Dalmáciát és Albánia egy részét).

Isonzói csaták - az olasz hadszíntér

1915 júniusában a svájci határtól az Adriáig 600 km hosszú közös határ mentén négy olasz hadsereg bontakozott ki (2., 3., 4. és a 11. olasz hadsereg), amely mintegy félmillió embert jelentett. A velük szemben álló, a Balkánról és az orosz frontról átirányított osztrák-magyar csapatok létszáma 200000 fő körül volt, azok mintegy fele magyar egységekből tevődött össze.

Ausztria-Magyarország 1915 júniusától három fronton harcolt: a szerb, az orosz és olasz fronton.

Az olasz hadüzenet után Ferenc József császár és király 1915. május 22-én kelt, saját kézzel írott levelében Jenő főherceget vezérezredessé léptette elő. Egy nappal később, május 24-én kinevezte őt az olaszok ellen nyitott délnyugati front (*Südwestfront*) parancsnokává is. Jenő főherceg a dél-stájerországi Marburgba (ma Maribor, Szlovénia) helyezte át főhadiszállását.

Az olasz front nyugati szakaszát (Tirolt) Viktor Dankl von Krašnik gróf, lovassági tábornok csapatai védték. Középen, a Kárni-Alpokban Dentai Rohr Fe-

renc báró, lovassági tábornok állt a Rohr seregcsoporttal. Keleten a Júliai-Alpokban és az Isonzó völgyében Svetozar Borojević von Bojna gyalogsági tábornok állt az Isonzó-hadsereggel. A déli frontot, a szerbiai és montenegrói határvidék őrzését a Tersztyánszky-seregcsoport vette át, amely szintén Jenő főherceg frontparancsnok alárendeltségébe tartozott.

Az olaszok 1915 nyarán és őszén több támadást indítottak az Alpok körzetében az Isonzó folyónál. A Monarchia csapatai azonban, habár jóval gyengébbek voltak, mint az olasz erők, minden támadást visszavertek.

1916 júniusában már a Monarchia is támadott, de a támadás sikereit nem tudták teljesen kiaknázni, mert időközben csapatokat kellett átdobniuk az orosz frontra. Az olaszoknak 1916 őszére sikerült stabilizálni a frontot és támadásokat indítani, amik azonban semmi eredményt nem hoztak.

Az Isonzó folyó mentén, a Júlia-Alpok és az Adria között, mintegy 70 km hosszú frontszakaszon zajlottak le az olasz front legvéresebb ütközetei. Luigi Cadorna tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnökének elképzelései szerint az olasz haderő zömét képező 2. és 3. hadsereg csapatai 1915 júniusától 1917 szeptemberéig 11 nagyobb csatában próbálták Svetozar Borojević tábornok vezette osztrák-magyar 5. hadsereg védelmét áttörni, s távolabbi célként Triesztet, Laibachot (Ljubljana, 1991-től Szlovénia fővárosa), az Isztriai-félszigetet elfoglalni (1915. június 23-án kezdődött az I. isonzói csata, majd 1917. október 24-től november 10-ig az utolsó, a caporettói áttörés – a XII. isonzói csata).

1915 júniusától 1916 augusztusáig a doberdói harctéren (a doberdói és a karszti pokolban) vívták a magyar csapatok a legsúlyosabb harcokat, sokszor kézitusáig menő, rendkívül veszteségekkel járó csatározásokkal. A magyar katonák közül több százezren estek el.⁹⁰

A VII. hadtest (temesvári 17. közös hadosztály + 20. honvédhadosztály - budapesti és székesfehérvári honvédekkel is) parancsnoka József Ágost főherceg, 1915. július elején vette át a Doberdói-fennsík védelmét. A fennsík legmagasabb dombja, a Monte San Michele, 275 m magas.

Egy éjszaka a Doberdón⁹¹

„Négy nagy csata volt az Isonzó-fronton, csak éppen a Doberdó nem tud erről semmit. A Doberdón nem volt négy csata, itt csak egyetlen, soha el nem múló, egyszer ketté nem szakadó viadal áll hónapok hossza óta. A hetven kilométeres Isonzó-fronton mindenütt volt már szünet, csak itt, a Doberdón nem volt soha egy percre sem elnyugvása a harcnak. A világháború egyik legemlékezetesebb és legszörnyűbb pontja ez. Félkör alakban nyúlik bele a Doberdó-fennsík

⁹⁰ Zalka Máté *Doberdó* c. könyve részletesen ír a harcokról.

⁹¹ Részlet Pogány József *A földreszállt pokol* c. „Isonzó eposzából“. Kiadva Budapesten, 1916-ban a Dick Manó Kiadónál.

az Isonzó völgyébe. Átlagban száz méter magas. Előtte az Isonzó szalagja, mögötte a mély Vallone-szakadék. Tömör, egységes kőhalmaz. Az egész területe nem nagy: hosszában hét-nyolc, széltében öt-hat kilométer. A legmagasabb csúcsa az északi részen van: a 275 méter magas San Michele. Ez a csúcs az egész fennsík ura, ezért vannak érette a leghevesebb küzdelmek, mint ahogy az egész Doberdó-fennsík jelentőségét az magyarázza, hogy ura Görznek és az Isonzó völgyének.

Kietlen karszt a Doberdó. Se fa, se fű nem terem meg rajta. Éles kövei feltépik nemcsak a tenyér bőrét, hanem a cipő talpát is, felmetszik a legjobb posztót is. Az úttalan körengetegbe a katonák véstek bele csak utakat, robbantottak utcákat. A türelmes emberi munka leggyönyörűbb ódái ezek a karsztba belemart út-ákombakomok. A Doberdó karsztján nincsen víz. A szikla elnyeli, a dolinák felisszák, a bóra felszárítja. A második Isonzó-csatában, július forró napjaiban megtörtént, hogy két álló napig nem vihettek az állásokig se vizet, se ennivalót, annyira lőtték az utat az olaszok. Egyetlen falat kenyér és egyetlen korty nélkül álltak ott a katonák, de az olasz roham nem tört keresztül. Példátlan csúcsa ez az emberi kitartásnak és kötelességtudásnak.

Esteledik a Doberdón. Megmozdul a front mögött épített nagy barakktábor élete. A mozgókonyhák füstölögnek. Nagy asztalokon vágják a húst. Vörös agyagpocsolyákban ökrök várják, hogy levágják őket. Sátrak alatt tisztálkodnak az emberek. Visz följebb az út. Nagy nyílás a sziklaföldben. Mintha a pokol tölcisére volna a kerek lyuk, amelyen leereszkedünk. Óriási kerek cseppkőbarlang. Fantasztikus cseppkőoszlopok merednek felfelé és lógnak le a mennyezetről. Köröskörül három emelet fából. Priccsek egymás fölött. Ezt a barlangot most, a háborúban fedezték föl. Ide már nem szállhat le sem srapel, sem gránát. Sok száz katona bújhat meg benne.

Jön föl a Hold, annyi harc sápadt tanúja. A régi csillagok mellé új csillagok repülnek: fehér és zöld fémgömbök. Pirosan száll ki az ágyútorok tüze. Nehéz teherautók dübörögnek. Egy harminc és feles mozsarat szállítanak. Ahol vége szakad az országútnak, ott új utat kell építeni a királyi szörnyeteg számára. Emberek százai dolgoznak a hirtelen leszakadó éjszakában az úton. Robog a nagy cső, zörög a lafetta, dübörög a nehéz alapzat. Harmincezer kilogramm halad el előttünk. Százhusz lóerős gép húzza, de csak lépésről-lépésre tud haladni. Az út minduntalan besüpped alatta. Vissza-visszahanyatlik, de gigászi erőlködéssel újra előretör. Egész tűzfelhőket izzad a kattogó motor.

Néma csöndben kell tovább mennünk. Itt már nem szabad hangos szónak esnie. Itt már minden kiáltás árulóvá lehetne. Nem magunkért kell vigyáznunk, hanem a csapatokért. A legkisebb mozgásra örült tüzelésben törnek ki az olaszok. Ezért nem mehetünk a legelső svarmléniába sem. Az állandó olasz ágyútűz halálos keserűséget vált ki a katonákból. Egyetlen fronton sincsenek ilyen gyűlölettől fűtött vad harcok, mint itt. Az olaszok nemcsak mindenfajta ágyúval dolgoznak, hanem légi torpedót is vetnek. Sokszor két-három méter hosszú robbanó csöveket küldenek. Ha csak a bóra lehetővé teszi, mérgező gázbombákat

hajítanak. A kézigránát állandóan repül. A katonáink eleinte természetesen nehezen tűrték a doboló nehéz ágyútűzet, de ma már hozzáidomultak az idegeik.

Megint új arca van a San Michelének. Most jobbra van tőlem. Csak az oldala látszik. Nagy hangyaboly. Csupa tartalékállás. Fa nincs rajta. Ami kevés volt, azt is szétlőtték. A Hold éppen rásüt. Gyönyörű udvara van a Holdnak. Ameddig a fénye ér, mindenütt tele van az ég csillaggal. Új hang jelenik meg. Eddig csak az ágyú szólt, most fegyvertűz ropog San Martino felől. Már egész nap eldöntetlenül ringott ott a harc. Most éjszaka kell eldőlnie. Magyar honvédek mennek most rohamra. Ezt jelenti a lövöldözés és azt is jelenti, hogy minden állást visszaszereztek és keményen megtartottak.

Most már a San Michelen kúszunk. Muníció-halmok hevernek. Keskeny árkon lebotorkálunk. Hatalmas sziklába vájt üreg: egy kaverna. Az olasz nehéz ágyú elöl sziklaüregekbe kell húzódniuk katonáinknak. Sokméternyi sziklaréteg fõdi a barlangot. Belül bádog, földpapír, kő és deszka a tetőzete, beton a padlója. Villanyvilágítás. Száraz, furcsa hörgéssel fûrja a fûrókalapács a követ. Villamossággal és sűrített levegõvel fûrnak, folyékony levegõvel robbantanak. Száz ember fêr a kavernába. Két sor deszkapriccs a hálólhelyük. Fûlke a fegyvereknek, pad a holmiknak. Egy mozgó hegyfûró szakasz dolgozik benne. Hosszú hetek csodálatos szívósságú munkája ez a föld alá vájt kaszárnya. Megint az emberi munka példátlan szívóssága. Mint valami bányában, úgy zakatol a szakadatlan munka. Még a „Germinal” vak bányalova is itt van: apró bosnyák málhás ló.

Nagy katonatemetõ. A kereszték fehérek a holdfényben. A San Michele halottai. Sebesültek jönnek. A San Michele friss sebesültjei. Az egyiket megszólítottam. Erdélyi román. Napszámos. Két hónapja áll a Doberdón. Harminckilenc esztendõs. A lábát lőtték át. Most néhány negyedórája. Mi történik? Mi van a San Michelen? Egyre hevesebb a gyalogsági lövöldözés. Az olasz támad. Eddig nem jutott el állásainkig. Vajjon eljut-e? A Hold udvara megint eltűnt, most olyan, mintha valami roppant emberi arc figyelné a San Michelét. A hegyre most gránátok csapkodnak. Fõlcsap a füstjük és aztán csattan a hangjuk. Most harmincas olasz hajóágyú lövedéke hullott. Ez alattomosabb, mint a többi gránát. Ennek a vonítása nem hosszú, elnyújtott figyelmeztetés, hanem csak pillanatnyi sikítás. Ez elõl nem lehet hamar fedezékbe bújni.

Hosszú, lassú sorban málhás állatok vonulnak el. Viszik a vizet, az élelmet, a muníciót a lövészárkok lakóinak. Csak akkor elevenedik meg a lövészárkok, ha leszáll az éjjel. A csatatér éjszakai életet él. Most van a fõlváltás. Az új csapatok most állítják fõl a posztokat. Most jut el hozzájuk a menázsi, a melegen tartó „kochkisznikben”. Most faszolják a dohányt, a konzerveket, a kétszersültet. A svarmok sorra indulnak a lecsatolt csajkákkal, a kibontott sátorlapokkal. A katonák mohón lehajtják az áhított meleg levest, szétmarcangolják a húst, kikanalazzák a fõzeléket. Azután azonmód, kimosatlan betöltik a csajkába a feketekávé.

Akinek gyufája van, rágyújt a cigarettára. A többi addig kunyorál, míg ő is kap a gyufakincsből. Most kezdődik a munka. Javítani kell az állásokat. Mélyebbre kell vájni a sziklát. Magasabbra kell emelni a kőfalat.

Világító rakéták szállnak föl. Megint gránátok hullanak a San Michelére. Most a legvégén állunk a San Michelének. Itt árnyék ban van, mintha fátyolba takaródzott volna. Hány féle arca van ennek a hegynek? Konyha-kocsi ballag. Feketekávé szaga csap ki belőle. Tábori ágyú megy az állásba. Tüzekek halkan beszélgetnek. Sebesültszállító kocsi jön. Négy ló húzza. Hordágyon halottat emelnek ki belőle. Lemegyünk a tizenöt centiméteres ágyúhoz. Kecses, könnyű a mozgása. Mintha valami acélbalerina volna. A San Michele északi oldalára lő. Miért, mi van a San Michelén? Az olaszok behatoltak az állásainkba, de karintiai ezredek kisodorják őket. Kattog a gyalogsági tűz. Néha mintha egész sortűz volna, néha egészen élesen elválnak minden lövés ropogása. A puskaharc egyre fokozódik. Az emberek most már felfokozott izgalommal állnak a lövészárkokban. Testük egész súlyával odadől a hideg kőhöz. A puskacsövek már egészen

tüzesek a sok lövéstől. Már fáradtak a kezek, sajognak a vállak a puskatartástól, verejtékesek a homlokok a harci munkától.

Mély, sötétké az ég most. A Hold kisebb lett, de fénye csodálatosan tiszta ezüstragyogású. Mennyi harc tombolt már a San Micheléért. Az első Isonzó-csata után oly össze-vissza volt a front, hogy négy hétbe telt, míg tájékozódhattak. Nem lehetett rekognoszálni, mert a feje búbját se dughatta ki elevenen senki a lövészárokból. Végül is repülőgépekről pilótákkal fényképeztették le a saját frontunkat, hogy tudjuk pontosan, hol állunk. Azóta azután változatlanul áll a front. Az olaszok nem egyszer törtek be állásainkba, de mindannyiszor kivetették őket. Sohasem szabad elfelejteni a debreceni harminckilencesek bravúros és győzelmes ellentámadását. A kassai harmincnégyesek meg az utolsó pillanatban, amikor az olaszok már a San Michele gerincén masíroztak, ellenállhatatlan erővel újra lesodorták őket. Egy olasz fogoly, aki a 39-esekkel szemben harcolt, panaszkodott: 'Rettentő volt, milyen ordítással jöttek ránk.' Egy másik, aki a 34-esekkel szemben állott: 'Borzasztó volt, olyan nesztelenül jöttek, mint a macskák.' A stájer landwehrek 'Avanti' kiáltásokkal biztatták az olaszt, amikor nem bírt nyolcvan lépésnél tovább előrehatolni.”.

Az Isonzói csaták kimenetele

Isonzói csaták		Veszteség (fő)	
		<i>olasz</i>	<i>osztrák-magyar</i>
I. csata	1915. június 23–július 7.	17 000	10 000
II. csata	1915. július 18–augusztus 10.	42 000	47 000
III. csata	1915. október 18 – november 5.	67 000	42 000
IV. csata	1915. november 10–december 4.	49 000	25 000
V. csata	1916. március 11 – március 18.	5 000	2 000
VI. csata	1916. augusztus 4–augusztus 16.	52 000	42 000
VII. csata	1916. szeptember 13–17.	20 000	15 000
VIII. csata	1916. október 9–október 12.	25 000	20 000
IX. csata	1916. október 31–november 4.	34 000	28 000
X. csata	1917. május 12–június 6.	160 000	80 000
XI. csata	1917. augusztus 18–szeptember 13.	170 000	100 000
XII. csata	1917. október 24–november 10.	340 000	30 000
Összesen:		981 000	441 000

A Doberdó-fennsíkon 1916 augusztusában véget értek a küzdelmek, de harcok folytatódtak tovább a Karszt fennsík keleti részén lévő Vallone-völgyben, majd e völgytől keletre eső részen, a Komeni-fennsíkon.

AZ ISONZÓI CSATÁK SZÍNTERE

0 5 10km

Az 1917. október 24-én kezdődő XII. isonzói csata november 10-ére sikerrel ért véget (caporettói áttörés – caporettói csoda). Ez a csata minden tekintetben különbözött a korábbi isonzói csatáktól, mert az osztrák-magyar fél itt magához

ragadta a kezdeményezést és támadóként lépett fel, s a világháború legsikere-
sebb áttörési hadműveletei közé tartozik.

Caporettonál történt: október 24-én hajnali két órakor gázlövessel, majd fél
hétől hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel kezdődött. Tolminnél reggel
nyolckor, Flitschnél kilenckor lendült támadásba a 14. német hadsereg, melynek
tartalékát a császári és királyi 33. és a 4. gyalog-, valamint a 13. lövészhadosz-
tály alkotta.⁹²

Az olasz peremvonal mögött mintegy három kilométeres mélységben min-
dent elborított a robbanások özöne, a por és a füst. Ilyen erős tüzérségi tűzre
még nem volt példa ezen a frontszakaszon.

A 2. olasz hadsereg maradványai és a 3. hadsereg zöme Cadorna olasz tá-
bornok parancsára visszavonult a Tagliamento folyó mögé.⁹³

Az osztrák-magyar erők Tolmin és Görz között az Isonzótól nyugatra álltak.
A Boroevic-hadseregcsoport 2. és 1. Isonzó-hadseregének az a feladat jutott,
hogy ezzel egyidejűleg kösse le az ellenséget. A Boroevic-hadseregcsoport két
hadseregében összesen 15 hadosztály és 6 tartalék hadosztály harcolt. Nagy-
apámtól tudom, hogy súlyos harcok voltak Görznél, sok volt a sebesült, s közöt-
tük felvidéki bajtársak is.

A caporettoi siker után a támadók – közöttük a korábban a Doberdót védő
nyolc magyar ezred is – egészen a Piavéig törtek előre, a Boroevic-
hadseregcsoport erői 1917. november 10. és 16. között több ponton átkeltek a
Piave középső és alsó szakaszán. (Az 1917. november 12. és december 2. közöt-
ti időszakban a Piave környéki harcokat az I. piavei csata néven említik a törté-
nészek.) Ott is csak az angol és francia hadosztályok segítségével sikerült meg-
állítani őket.

A központi hatalmak az 1917. október 24. és november 10. közti időszakban
300000 olasz hadifoglyot ejtettek, és tetemes mennyiségű hadfelszerelést, vala-
mint élelmiszert zsákmányoltak.⁹⁴

Április 6-án az USA is belépett a háborúba (hadianyag + 2 millió katona).
Az ok: a németek elsüllyesztették a Lusitaniát, és gazdasági kötődés Angliához.

A német 14. hadsereg november 14-től 21-ig az 1776 méter magas Grappa
hegytömböt ostromolta. November végére ezen arcvonal szakaszán bevetett két
brit és két francia hadtesttel erősödő olaszok ellenállása visszaszorította a néme-
teket. A központi hatalmak csapatai a Piave keleti partján téli védelemre rendez-
kedtek be. Decemberben a német hadosztályokat a nyugati frontra szállították át.
Így az Asiagótól a Grappa hegytömbön át a Piave mentén az Adriáig húzódó
arcvonal tartást az osztrák-magyar erőkre bízta. A O.M.M. csapatai az 1918-as

⁹² www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto 1917 február 1-étől a németek megindították
a korlátlan tengeraltattjáró-hadjáratot (az USA hajói estek áldozatul), a cél az angolok bloká-
d alá vonása.

⁹³ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Had-
történeti Intézet és Múzeum, 2010.

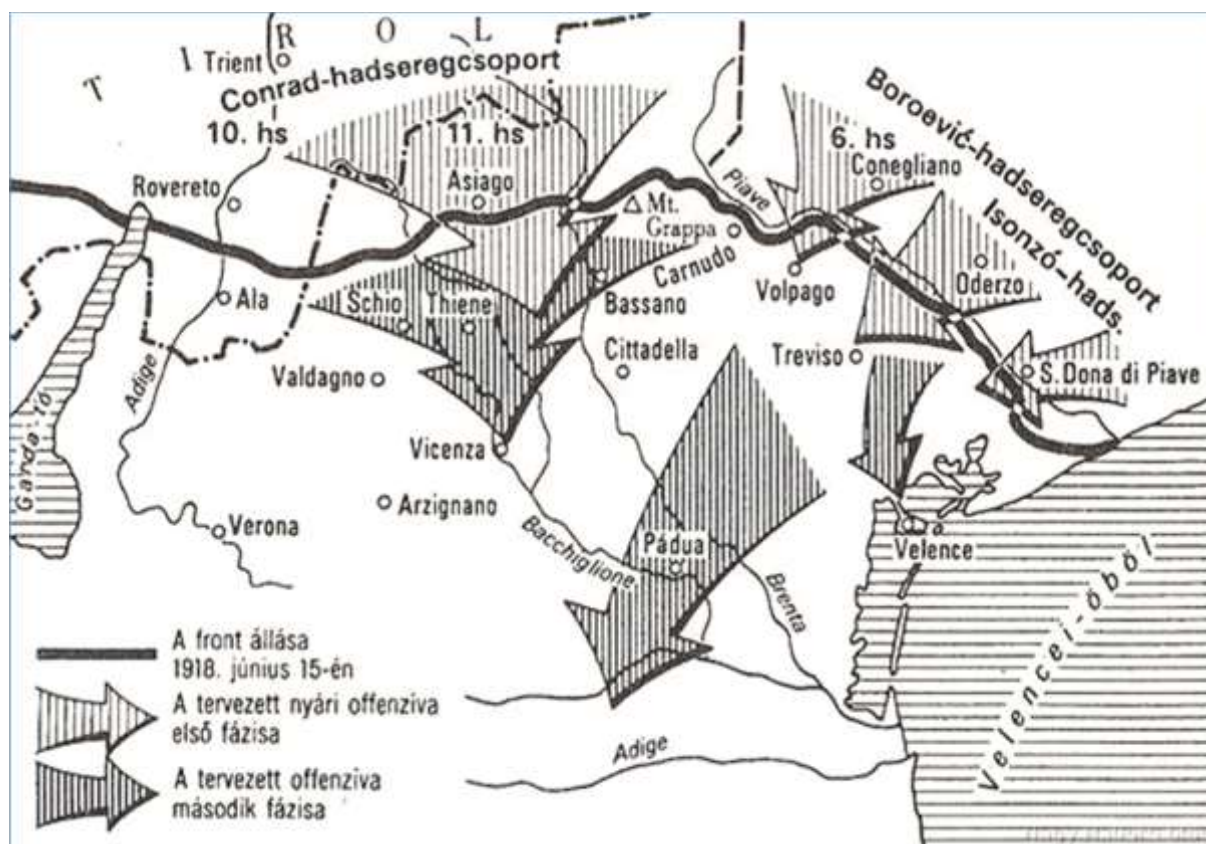
⁹⁴ Részletes statisztika az előbbi, Romsics szerkesztette könyvben.

év elején a zsákmányolt gazdag készletekből – egy ideig – jól megéltek. (Sőt a megszállt észak-olasz területeken osztrák-magyar közigazgatást vezettek be.)

1918 nyarára az osztrák-magyar részről egy támadási tervet készítettek, hogy az ellenséget egy elfogadható békére kényszeríthessék. De az erők szétforgácso-lódása (a tiroli és a piavei frontszakaszon nagyjából egyenlően osztották el a Monarchia csapatait) eleve kudarcra kárhóztatta a támadást, mert a szükséges – legalább kétszeres-háromszoros – erőfölényt sehol sem tudták kialakítani. Kora-tavasszal az anyagi ellátás terén is nagy hiányosságok mutatkoztak. Az osztrák-magyar tüzérség a támadás kezdetén a szükséges löszereknek csupán a 60-70%-ával rendelkezett, a gázlőszerekből is kevés volt.

Az antant csapatok már a kezdetben is létszám-, valamint a nehéz tüzérségi lövegek és a repülőgépek számát tekintve is nyomasztó fölényben voltak.⁹⁵ A támadó osztrák-magyar katonák a rossz és rendszertelen táplálkozás következté-ben fizikailag és szellemileg is kimerültek (átlagos súlyuk 50-55 kg volt), a csa-patok harcértéke csekély volt. Ilyen körülmények között egy támadás sikere ele-ve reménytelennek tűnhetett.

Június 15-én indult meg a Monarchia utolsó nagy támadása az olasz hadszín-téren. A Borojević-hadseregcsoporthoz Isonzó-hadserege (zöme magyar katonákból állott) kitűzött célja Velence és Padova elfoglalása volt (lásd a térképet).

⁹⁵ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Velük szemben a 8. és a 3. olasz hadsereg erői álltak. A támadás hajnali 3 órakor hatalmas pergőtűzzel és gázlövessel kezdődött. (Az olaszoknak ekkor már kiváló angol gázmaszkjaik voltak.)

Az átkelés a Piave folyón vaspontonokon és faladikokon történt. Az olasz tüzérség csak azután nyitott tüzet, amikor a Monarchia csapatai már elkezdtek a pontonokba való beszállást, de nagy veszteségeket okoztak a becsapódások az átkelésre váró csapatok között is.

Június 18-án megindult az olasz ellentámadás. Az Isonzó-hadseregnek lassan elfogytak tartalékai. Június 19-e reggelén megáradt a folyó, s az addig felépített 14 közül 10 hadihidat elsodort, s a folyón átkelt erőket elvágta az utánpótlástól.

1918. június 20-án az uralkodó este 7 órakor elrendelte a csapatok visszavonását a Piave bal partjára. Június 23-a reggeléig az osztrák magyar alakulatoknak sikerült észrevétlenül partot váltaniuk.

1918. június 19 -én a Piave folyó áradása miatt egyre kilátástalanabbá vált a csapatok ellátása. Június 20-án este 20 órakor kezdték meg a rendezett visszavonulást a József főherceg 6. hadserege erői, de az utóvédek 24-edikéig kitartottak.

Július 25-e reggelére az olaszok megszállták a folyó jobb partját. Az olaszok mindenáron győzelemre hajtottak és tovább támadtak a frontvonal minden szakaszán. (A II. piavei csata 1918. június 15-25.)

A piavei csata 1918. június 15- 25 közötti tíz nap veszteségeit a történelmi források rendkívül magasnak nevezik: Az osztrák-magyar hadsereg 142000 embert veszített el - 11643 halott, 80852 sebesült, 24475 hadifogoly, 1072 eltűnt, és a fogolyszám 24508 az olaszoktól kapott jelentés alapján.⁹⁶ Boroëvic hadseregparancsnok jelentése szerint a halottak száma 27 00, a sebesülteké 68 700 volt, nem nevezte meg az eltűntek és fogságba esettek számát, de megemlíti, hogy különösen magas volt a tiszti áldozatok száma. És ami még súlyosabb volt, elvesztettük a hitet a végső győzelemben, pedig ez a hit tartotta fenn erkölcsi erőnket a négy éve tartó, balsikerekben bővelkedő háború alatt.

Nem nyújthatott az sem vigaszt, hogy a csatatér gyűjtópontjain, – a Montellón, ahol kizárólag magyar csapatok harcoltak, a Grappa területén, ahol a magyar hadosztály nyerte a legtöbb teret, az alsó Piaven, ahol ismét csak magyar csapatok tüntették ki magukat, – a magyar vitézség csorbíthatatlanul őrizte meg régi hírnevét. A nagy csatát elvesztettük.

A június 15-25. között zajló, katasztrofális eredménnyel járó II. piavei csatában József főherceg 6. hadseregének egyik hadteste érte el a hadművelet legjelentősebb eredményét, a Montello-hegy elfoglalását. A piavei hadművelet kudarca után József főherceg meg tudta akadályozni messze előrenyomult csapatai körülzárását, megfékezte a menekülést, újjászervezett csapataival heves ellenséges tűzben rendezetten vonult vissza a Piave keleti partjára.

⁹⁶ Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.

1918 júliusában, a piavei kudarc miatt menesztett Conrad távozása után, József főherceg vette át az egész Tirol hadseregcsoporthat (Armeegruppe Tirol) parancsnokságát, amely magában foglalta a 10. és 11. hadsereget is (a korábbi Conrad seregcsoporthat).

Ekkor már a pacifisták és a liberálisok minden eszközzel bomlasztották a küzdő csapatok fegyelmét, bár József főherceg magyar csapatai még engedelmességet fogadtak parancsnokuknak.

Kevésbé tették ezt a cseh-szlovákok, ez időtájt (de már hamarabb is) sok cseh-szlovák katona áttért az antant oldalára s harcolt volt cseh-szlovák bajtársai ellen. Az áttérőket az Antant kötelezte a harcra, a Monarchia hadseregében maradt cseh-szlovákokat pedig a császár iránti esküjük. Szörnyű, háború hozta helyzet volt ez.

1916 februárjában, Párizsban Masaryk, Štefánik és Beneš létrehozta a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. Beneš ezt írta 1917-ben kiadott *Bohemia's Case for Independence* c. könyvében: 'El kell pusztítani Ausztria-Magyarországot'. 1917. július: a Csehszlovák légierő megalakulása (az ukrainai Zborovban) 70000 katonával, amit Olaszországban 1918 ápr. 21-én az olasz katonai vezetés is jóváhagyott.

Nagyapám, Veres tizedes, és még sok felvidéki (ma Szlovákia) katona Montello dél-keleti lejtőin harcolt és hiúsította meg az olaszok átkelési kísérletét. Ő itt meg is sebesült (ez volt nagyapa legkomolyabb sérülése a háború alatt), a jobb láb combjának felső részébe szúrta az olasz katona a szuronyát, s ha nincs a bajtársi segítség (aki leszúrta a támadót), akkor ottmaradt és elvérzett volna.

Ez a hadtest csak november közepén indult haza. Vonatok vitték az elfáradt, sebesült katonákat. A hosszan tartó utazás bonyodalmakkal tele, rendszertelen étkezés, ha egyáltalán szervezve volt a fogadó állomásokon, higiénia, tisztálkodási lehetőségek hiánya stb. Mindenkit a remény éltetett, hogy a közeledő karácsonyt már együtt töltheti szeretteivel.

Az összeomlás

Az új vezérkari főnök, Armando Diaz tábornok (Luigi Cadorna főparancsnokot a caporettoi áttörés után leváltották) csak az Antant szövetségesei sürgetésére határozta el magát a döntő offenzívára.

Október 24-én két brit és egy francia hadosztállyal megerősített olasz 4., 10. és 11. hadsereg támadásba lendült. A kétszeres tűzérségi fölényben lévő támadók két nap múlva hídfőállásokat létesítettek a Piave bal partján, ezekből kiindulva október 30-án áttörték a Monarchia 6. hadseregének frontvonalát. A kisebb támadásokat a Monarchia csapatai még vissza tudták verni. A támadás központja Vittorio Veneto településhez közel volt, e falu után nevezték el a támadást Vittorio Veneto-inak (III. piavei csata, avagy a Vittorio Veneto-i csata).

Október 29-én a hídfőktől támadást indítottak a Monarchia védőállásai ellen, több helyen áttörték a frontot. A Monarchia csapatai rendezetlenül vonultak vissza a frontvonalról. A Monarchia kudarca teljes volt.

Október 29-én a Monarchia fegyverszüneti küldöttsége utasítást kapott, hogy minél előbb lépjen kapcsolatba az olasz hadvezetéssel és kérjen fegyverszünetet. Október 29-én az olasz hadvezetés átvette a Monarchia azonnali fegyverszüneti kérelmét, de tárgyalásra nem került sor a felek között. A fegyverszüneti küldöttség október 31-én eljutott Padova városába, az olasz főparancsnokság székhelyére. Szintén ezen a napon Párizsban a Legfelsőbb Haditanács ülésén megegyezés jött létre a résztvevő felek között a Monarchiának szánt fegyverszüneti feltételekről.

A Victor Weber von Webenau gyalogsági tábornok vezette hétfős bizottság Ausztria-Magyarország képviselőjében október 30-án lépte át az olasz harcfrontot, majd Padova mellett a Villa Giustiban – az Antant hatalmak képviselőjében fellépő – Diaz olasz tábornokkal tárgyalt a fegyverszünetről. (Az a furcsa helyzet állt elő, hogy az O.M.M. ekkora már utódállamokra esett szét, de hadserege még mindig harcolt az olasz és a többi fronton.)

Weber tábornok november 3-án 18 órakor a Monarchia képviselőjeként aláírta a fegyverszüneti megállapodást, ami csak november 4-én délután 3 órakor lépett életbe. Ezzel a megállapodással megszűnt a Monarchiát összetartó erő, a közös hadsereg is.

A hadműveletek az O.M.M. hadseregének vereségével végződtek. Az olasz frontokon felsorakozott Boroevic-hadseregcsoport 78000 katonát (több tízezer magyart) veszített. Az összveszteség a hadművelet során mintegy 150000 fő és 31 lelőtt repülőgép, míg az olasz, angol és francia oldalon mintegy 90000 katona és 43 repülőgép volt.⁹⁷

Az osztrák- magyar haderő olyannyira meggyöngült, hogy véglegesen elveszítette támadó képességét. Óriási volt az anyagi veszteség is élelmiszerben, felszerelésben, fegyverzetben, de a legnagyobb az erkölcsi veszteség volt.

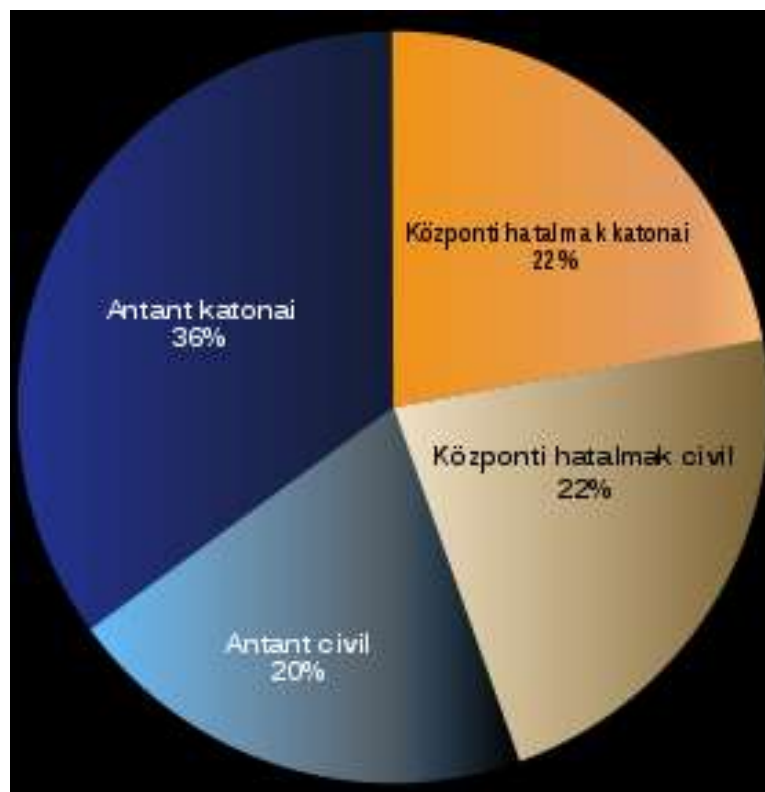
A Piavénél és a Tirolban küzdött magyar alakulatok zöme zárt egységekben, fegyelmezetten, részben gyalog vonulva, részben vasúton szállítva tért vissza Magyarországra. Az igazsághoz tartozik, hogy a hazaérkezett katonák teljesen becsapva, kisemmizve érezték magukat. A háterszágban csak a nyomorral találkozhattak, noha a katonai és politikai vezetőség, valamint a hivatalos propaganda a háborús évek alatt folyamatosan földet ígért a harcolóknak, de ezek csak ígérek maradtak, s odahaza mindent újra kellett kezdeni.

⁹⁷ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Az I. világháború áldozatai

Oldalanként a katonai és civil áldozatok.
Sok civil halálát okozta a spanyolnátha és az éhínség.

<u>Antant hatalmak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
<i>Összes (Antant hatalmak)</i>	789,9	5 696 056	4 655 757	10 351 813	12 809 280
<u>Központi hatal- mak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
Osztrák–Magyar Monarchia	51,4	1 100 000	467 000	1 567 000	3 620 000
<i>Összes (Központi hatalmak)</i>	143,1	4 024 397	5 391 000	9 415 397	8 419 533
Összes (teljes tábla)	933,0	9 720 453	10 048 649	19 769 102	21 228 813

A világháború magyar mérlege minden tekintetben rendkívül súlyos volt. A közös hadseregben a háború öt éve alatt 3800000 magyarországi (1914-es határok) katona harcolt. Számításba véve a régi Magyarország nemzetiségi összetételét, a mozgósított magyar katonák száma megközelítette a 2 milliót. A többi pedig szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, német nemzetiségű katona volt.

Ebből elesett, meghalt 661000 személy (a mozgósítottak 17%-a). A sebesültek 743000 (a mozgósítottak 20%-a) és a hadifoglyok, eltűntek 734000 (a moz-

gósítottak 19%-a) száma összességében megközelítette a másfél milliót. A mai Szlovákia területéről bevonult – fentiekben már említett – hozzávetőleg 400000 főből mintegy 69700 fő halt hősi halált és mintegy 61680 fő vált hadirokkanttá.^{98/} Összesen 2138000 személy (a mozgósítottak 56%-a). Mindez azt jelentette, hogy a tényleges katonai szolgálatot töltötteknek több mint 50%-a hősi halált halt, megsebesült vagy fogságba esett.

A háború Magyarországra eső pénzügyi és gazdasági terheit nagyon nehéz számba venni, az állami költségvetés összkiadásának nagysága harmincszorosára nőtt a háború alatt, összehasonlítva a háború előtti átlagos év állami összbevételeivel.

Az Antant teljes győzelmet aratott, szörnyű volt a mérleg: 9700 000 halott, mérhetetlen anyagi kár.

Felgyorsult a Monarchia széthullása

1918. október 28-án Prágában kikiáltották a független Csehszlovák Köztársaságot.

1918. október 29-én Horvátország elszakadt a Monarchiától és csatlakozott a megalakuló Jugoszláviához.

1918. október 30-án megalakult az osztrák állam.

1918. október 30-án a Turócszentmártoni - a szlovák nemzet - deklarációnak elfogadása.

1918. november 3-án az antant hatalmak Padovában elfogadták Ausztria-Magyarország fegyverszüneti kérelmét.

1918. november 11-én a compiégne-i erdőben, egy vasúti szalonkocsiban a német küldöttség aláírta a fegyverszünetet. Ezzel az I. világháború katonai története véget ért.

De a végjáték Párizsban, Prágában és Budapesten folytatódott.

1918. december 1-én a román hadsereg bevonult Erdélybe, s kimondta Erdély csatlakozását Romániához.

1919. március 21. a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása és 133 napig tartott a különös álom.

1919. június 28. Versailles: Az antant békét kötött Németországgal.

1919. szeptember 10. Párizs, Saint Germain kastély: Ausztria aláírta a békeszerződést.

1920. június 4. Párizs Nagy-Trianon palota : A Magyarországgal való békekötés aláírásának időpontja.

⁹⁸ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén.* 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.

A háborúnak vége, de a szenvedéseknek nem

Már a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a cseh legionáriusok megszállták Felvidéket. Először Kassát, 1918 december 29-én, ahol a megszállást követően 1919 január 6-án megtörtént az első gyilkosság, egy személyt világos nappal az utcán főbelöttek. A március hónap folyamán további gyilkosságokra került sor.

1919. január 2-án több ezer magyar részvételével tüntetés volt Érsekújvár főterén, majd január 10 -én megjelentek a városban a cseh legionáriusok, összeharcsolták a közintézmények értékeit, igyekeztek kiirtani az itteni magyar életmódjait (május 22 -én ledöntötték a főtéri Kossuth szobrot).

1919. január 9-én az Antanthoz tartozó, két legionárius századból álló csehszlovák hadsereg bevonult a bal parti Komáromba, melyet Csehszlovákiához csatoltak és ezzel kettéosztották a várost és Komárom vármegyét is. A város katonai közigazgatás alá került, a megszállók éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el.

1919. február 12-én tüntetés volt Pozsonyban (a tüntetésnek hét halottja és több sebesültje volt).

Március 15-én ugyancsak Pozsonyban a város lakossága ünnepelni készült. Az itt berendezkedő Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium joggal tartott tőle, hogy esetleg atrocitásra kerülhet sor. Ezért március elején rendeletben tiltotta meg a magyar nemzeti megemlékezéseket. De Pozsony város lakossága csendben, lélekben ünnepelt, csak a felfegyverzett őrségek vonultak fel a tisztek vezete-
tése mellett, de a lakosság méltóságteljesen viselkedett.

A cseh legionáriusok 1919. január-márciusban végigvonultak Felvidék magyar lakta falvain. A csehek által birtokba vett területeken Šrobár szlovákiai teljhatalmú miniszter 1919. március 25-én kihirdette a statáriumot.

Az év koratavasán megjelent nálunk a Magyar Tanácsköztársaság hadserege is, de a magyar csapatokat a nemzetközi erők nemsokára visszarendelték a demarkációs (ideiglenes vonal mögé).

A magyar katonai sikerek június elején azonban arra ösztönözték a teljhatalmú minisztert, hogy tovább szigorítsa a rendkívüli állapotot. Június 5 -én bejelentette a katonai diktatúra bevezetését a Felvidéken.

A felvidéki magyarság politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi diszkriminációja mellett a megszállás kezdeteitől folyt a magyar történelmi múlt neves alakjait ábrázoló szobrok, emlékoszlopok, táblák és emlékművek lerombolása.

Az 1896-ban felállított millenáris emlékművek közül három volt található a megszállt Felvidéken: Jankovics Gyula dévényi, Kallós Ede zoborhegyi és Bezéredy Gyula munkácsi alkotásai. Ezek mind áldozatul estek a szabadon tomboló magyarellenes indulatoknak.

A dévényi emlékoszlopot az Árpád-szoborral 1921. január 15-én fényes nappal, déli 12 órakor robbantották fel „ismeretlen tettesek”.

A négy hatalmas turulmadárral díszített zoborhegyi milléniumi emlékművet a cseh legionáriusok 1921. február 9-én zúzták szét, a turulmadarak 1,6 tonnányi

vörösréz anyagát pedig rablott zsákmányként magukkal vitték. (A 20 m magas, henger alakú talapzaton álló gránit obeliszket Berczik Gyula tervei alapján készítették, a talapzat felső részén, az obeliszk lábánál elhelyezett, négy világtáj felé néző turulmadaras szobrok Kallós Ede alkotásai voltak.)

1921. október 26-27-én a pozsonyi Mária Terézia-szobrot ugyancsak a csehszlovák legionáriusok, valamint a szokolisták annak a rendje és módja szerint szétzúzták, méghozzá a karhatalom szemeláttára. A vandalizmust nem is próbálták megakadályozni.

Megrongálták továbbá Kossuth Lajos rozsnyói, losonci, dobsinai és (a már említett) érsekújvári szobrait is. Ugyanerre a sorsa jutott a breznóbányai II. Rákóczi Ferenc szobor, és még sok másik emlékmű. A szobrok ledöntését szinte minden esetben a csehszlovák légión tagjai követték el.

A Palóc Társaság zarándoklata az Isonzó és a Piave menti csaták hőseinek nyomában

Emlékmű a San Michele magaslaton:
SU QUESTE CIME ITALIANI E UNGHERESI
COMBATTENDO DA PRODI SI AFFRATELLARONO NELLA MORTE
„Vitézül küzdő olaszok és magyarok itt testvérré lettek a halálban“

Békeösvények az I. világháborús Karszton

Emlékek, térképek, képek I. világháborús zarándokutunkról (2015. július 26–augusztus 1.)

A Redipuglia-i Karszt, az Isonzó folyó és Gorizia az olasz és az osztrák-magyar hadseregek által 1915-17-ben vívott véres csatákról ismert világszerte. Közel 100 esztendő múltán az egykor itt küzdő népek és nemzetek közös Európa Ház építésén fáradoznak. A Nagy Háború helyszíneinek felkeresése segítjobban megérteni a történelmet, és ezen korszakalkotó eseményt: Ne feledjük el azt az időt, amikor háború volt, abban a reményben, hogy a jövő békét tartogat.

A Redipugliai Haditemető (Sacrario di Redipuglia – Castiglioni és Greppi, 1938) lenyűgöző méretű fehér kőlépcső a Karszt oldalában, a III. olasz hadsereg 100.000 katonájának nyughelye, akiket a háború után a környék különböző temetőiből gyűjtöttek itt össze. A lépcsőfokok fölkői 40000 nevesített hősi halott maradványait őrzik. 60.000 ismeretlen katona pedig a lépcsősor csúcsán két tömegsírban nyugszik, a kápolna és a kicsiny múzeum mellett. Lent, a lépcsősor lábánál található a III. hadsereg parancsnoka, Emanuele Filiperto d'Aosta herceg sírboltja, mellette pedig Chinotto, Monti, Paolini, Prelli és Ricciéri tábornokok sírjai. A haditemetővel átellenben a Colle Sant' Elia Emlék-parkot (Parco della Rimembranza) az 1960-as években alakították ki a még 1923-ban létesített első haditemető helyén. Innen kb. 1 km-re, az udinei országút mellett, apolgári temető szomszédságában található az Osztrák-Magyar Haditemető (Cimitero militare austro-ungarico), amelyben 2.550 ismert és 12.000 ismeretlen katona nyugszik.

Útvonalak

Redipugliából felkapaszkodva a 100 m magas Monte Sei Busira, amelynek birtokáért a háború első éveiben ádáz küzelem dúlt, felkereshetjük a lövészárkokat és az „500-as, vagy Bersaglieri-dolina“ (Dolina dei 500, dei Bersaglieri) maradványait, ami annak idején haditemetőként és tábori kórházként szolgált, ma pedig látványos történelmi hagyományőrző előadás színtere. A közelben fekszik Doberdó és a nevét viselő tó, a Debeli- és a Cosich-hegy az olasz, illetve osztrák-magyar lövészárkokkal, valamint az ősi földvár és a Gradina Látogatóközpont (Contro Visite Gradina).

A Monte San Michele hegy és San Martino del Carso falu szorosan kötődik Giuseppe Ungaretti történetéhez és hadi emlékeihez: minden idők egyik legjelesebb olasz költője pont a lövészárkokban találta meg igazi költői vénáját.

A hegy tetején kiépített Emlékpark (Zona Sacra) területéért súlyos harcok folytak a háború során. Jelenleg múzeum, emléktáblák, ágyúk, olasz és osztrák-magyar lövészárkok és kavernák láthatóak itt, valamint pompás kilátás nyílik a Júlia-Alpokra, az Isonzó völgyére és a goriziai síkra.

San Martino del Carso közelében könnyen járható ösvény vezet a Sassari-dandár Emlékoszlopához (Cippo Brigata Sassari) és a Coriridoni emlékkökhöz (Cippo Corridoni, Ellero, 1933), valamint nem messze a nevezetes, és sok olasz és osztrák - magyar katona számára végzetes „Gallyas Lövészárókhoz” (Trincea delle Frasche).

Nagy jelentőségűek az olasz katonák által hátrahagyott falfeliratok (graffiti) a Villa Castelnuevo falain, amiket nemrég restauráltak és beillesztettek a villa „történelmi-irodalmi parkjába”.

A monfalconei Nagy Háború Tematikus Park (Parco Tematico della Grande Guerra) a hajógyáraitól ismert várostól keletre fekvő magaslatok lövészárkait és állásait mutatja be: a fellegrárat, a Toti-magaslatot, a piétrarossai 121-es magaslatot a Joffre-vonal hátravont lövészárkaival (Rocca, Quota Toti, Quota 121, Linea Joffre).

A goriziai Vallone-völgy az I.világháború idején hatalmas lövészárókként szolgált: olasz és osztrák–magyar kavernák, óvóhelyek, hadikórházak és temetők sorakoztak benne, ma pedig olyan történelmi emlékhelyek, mint a visintini Magyar Kápolna (Capelle Ungherese) és a haditemetők maradványai.

A Devetachi határátkelőnél minden ellenőrzés nélkül átjutunk Szlovéniába, hogy felkeressük 1917 nyarának véres és sikertelen csataterét, ahol mindkét oldal több százezer főnyi veszteséget szenvedett.

Lokvicától könnyen (egy darabon autóval is) járható út vezet a Fajti-hegy felé, a X. és XI. Isonzó-csata olasz és osztrák - magyar állásaihoz. A lövészárkok maradványai mellett az emlékhelyek közül kiemelkedik az ún. „Boroevič trónusa”, az osztrák-magyar hadsereg parancsnokának sziklából faragott ülése.

A közelben emelkedik a Szlovén Nép Múzeumává alakított torony, ahonnan pompás kiállítás nyílik az Adriai-tengertől a Júlia-Alpokig, a mernai kegytemplomra, Goríziára és Nová Goríziára.

Gorizia

Az I.világháború előtt Gorizia a Habsburg-birodalom 30.000 lakosú, sok nemzetiségű városa volt, ahol olaszul, szlovénul, horvátul, németül és friuli nyelven beszéltek. 1914 nyarán a goriziai fiatalok Ferenc József császár parancsára hadba vonultak, hogy Szerbiában és a Balkánon, valamint Galíciában harcoljanak. Mások viszont, a lelkes olasz hazafiak, inkább dezertáltak, és az olasz királyi hadsereg kötelékébe léptek. Amikor 1915 május 24-én kezdetét vette az olasz—osztrák konfliktus és megnyílt az Isonzó front, Gorizia az első vonalba került. A szembenálló hadak a közeli Collio dombjain és a Karszton szálltak szembe egymással.

Az 1915-ös offenzívák eredménytelen vérfürdőit követően 1916 augusztusának első napjaiban, a VI. Isonzó csata után az osztrák–magyar hadsereg alulmaradt a Sabotino-hegyen, a Podgorán és a San Michele-hegyen, összeomlott a front, és Goríziát elfoglalták az olasz alakulatok.

Olaszország számára a város elfoglalása hatalmas katonai győzelmet jelentett, aminek azonban mintegy 150.000 fős veszteség (halottak, sebesültek, eltűntek, foglyok, betegek) volt az ára. Az osztrák–magyar oldal is kb. 100.000 fős veszteséget szenvedett.

A háború pár kilométerre keletre folytatódott, s az olasz hátszaggá vált Goríziára immár osztrák bombák hullottak. A Caporettoi áttörést követő olasz visszavonulás nyomán 1917 novemberében az osztrák–magyar sereg visszavette a várost, ami véglegesen csak a háború befejeztével, 1918 november 4-én került Olaszországhoz, Trentóval és Trieszttel együtt.

Útvonalak

Goríziáért az I. világháború során elkeseredett harcokat vívtak, a II. világháború után pedig igazságtalan határ vágta ketté a várost. A maga olaszországi és szlovéniai hátszágával együttesen a város voltaképpen egyetlen nagy „szabadtéri múzeumot” képez, ahol a tegnap és a ma történelme a megismerés és a határon átnyúló együttműködés lehetőségét tartogatja. Néhány éve még a Piazza Transalpina terén húzódott Európa utolsó „fala”, amelynek helyén ma egy mozaikkép emlékeztet a határ megszűnésére. A városban számtalan emlékmű utal a háborús múltra, a várnegyedben (Borgo Castello) található érdekes I. világháborús múzeum (Museo della Grande Guerra) pedig a Diaz-gyűjteményt őrzi.

Goríziából fel lehet menni az oslaviai haditemetőhöz (Sacrario di Oslavia, Venturi, 1938), amelynek hatalmas, fehér kőből épült tornya 57.000 olasz és kb. 600 osztrák-magyar ismert és ismeretlen katona földi maradványait őrzi. A közelben található a 172-es magaslat, valamint a Monte Calvario/Podgora-hegy emlékoszlopai, ez utóbbi mellett pedig a trieszti író és háborús önkéntes Scipio Slataper sírja.

Osláviával átellenben magasodik, már szlovén területen a Monte Sabotino (Sabotin, 609 m). Nová Goricából Solkan (Solcano) településen keresztül közelíthető meg, vagy olasz oldalról Oslavia felől, San Maurótól gyalog. Az Isonzó-völgyét uraló hegyen pompás kilátást nyújtó ösvény vezet az osztrák–magyar alagutak és állások maradványaihoz, amiket Gorízia elfoglalása után az olaszok vettek birtokba. A távolban látszik az olasz hadsereg által lebombázott, majd 1917 nyarán sok ezernyi fiatal élet árán elfoglalt Monte Santo kegyhely.

I. Világháborús lövészárkok vonulatok /térben és időben/ : Osztrák-Magyar – kék, Olasz – piros színnel jelölve

Savica vízesés

1916-ban az osztrák–magyar katonai hadsereg vízierőművet létesített a Savica patakon az Isonzói front hátszágának energiaellátása céljából.

Savica vízesés (894 m).

Javorca – a Szentlélek Emlékkápolna

Magasan a Tolminka felett, a Javorcán emelkedik (547 m) a Szentlélek Emlék-kápolna, egy faszervezetű templom, amely emléket állít az Isonzói frontokon (1915-1917) Tolminnál elesett osztrák–magyar védőinek. A bejárat felett a következő szöveg olvasható: *Ez az emlékmű a háború alatt a 3. hegy dandár harci egységének 15. hadtest hozzátartozói által volt felépítve, az elesett barátaik tiszteletére és emlékére, 1916 március 1. – november 1. időszakában.*

A kápolna a Remigius Geyling (1878-1974) bécsi festő és színpadi szerkesztő terve alapján lett felállítva, aki akkor és ott főhadnagyként szolgált, míg Jablonszky Géza a magyar származású hadnagy az építkezést és a munkaszervezést felügyelte. A kápolna építkezésénél osztrák-magyar katonák, mesterek, kézművesek dolgoztak. A kápolna fala és az alsó része kőből van, a kápolna felső része vörösfenyő. Belsejében tölgytáblákon, emlékkönyv lapjait szimbolizálva 2564 osztrák–magyar katona neve szerepel, akik a környékbeli csatamezőkön estek el, és a Tolmin melletti Loče katonatemetőben vannak eltemetve.

ASzentlélek Emlékkápolna Javorcán.

Kobarid (Caporetto)

Az egyik legismertebb történelmi színhely Slovéniában, amely az I. világháború e helyhez kötődő Isonzó XII. csatájával (1917 október 24.–november 9. – az ún. Caporettoi csoda) lett híres. Ez a csata minden tekintetben különbözött a korábbi Isonzói csatáktól, mert az osztrák–magyar fél magához ragadta a kezdeményezést és támadóként lépett fel. Ezidők története a Kobaridi Múzeumban részletesen bemutatott. A múzeumi kiállítási anyaga 1993-ban az Európai Tanács kitüntetésével szerzett elismerést.

A Kobaridi Múzeum.

Monte Grappa

Az 1918 júniusában-októberében lezajlott II. és III. piavei csata hősi halottait temették el a temetőben. 12.615 olasz és 10.295 osztrák–magyar katona alussza örök álmát a Monte Grappán. A O.M.M. elesettjei közül több mint 10.000 ismeretlen, a magyar nemzetiségű ezek között a felére tehető, a falban elhelyezett kazettákon 146 katonánk neve olvasható bronzba vésve.

Olasz és osztrák– magyar katona-temető a Piave mentén.

Monte Grappán együtt.

A Monte Grappa hangulata.

Doberdó-fennsík (275 m)

A Doberdó-fennsík kopár kövein, a fennsík védelmének legkritikusabb pontjain több mint egy éven keresztül döntően a korabeli Magyarország területéről származó ezredek harcoltak és a legnehezebb körülmények között védték az akkori közös hazát, az Osztrák–Magyar Monarchiát. A Doberdó a magyar köztudatban általuk és miattuk vált fogalommá. (Lásd: „A Doberdó-fennsík védelmében” című YouTube filmet.)

A Doberdói fennsík legmagasabb pontja, s a védelem kulcsa a fennsík északi felét uraló Monte San Michele (San Martino) 275 m magas kettős csúcs volt. A hegyet, valamint az attól délre található San Martinó falut és környékét a doberdói harcok során kisebb megszakítással folyamatosan magyar ezredek védelmezték. (A súlyos, sokszor kézitusáig menő, rendkívüli veszteségekkel járó harcok Doberdónál 1915 júniusától 1916 augusztusáig tartottak.)

Monte San Michelen hőseinkre emlékeztünk 2015 július 30-án: „Elindultunk szép hazánkából.“

Doberdó-fennsík ismertebb helyeivel.

Emlékmű a San Michele magaslaton.
 SU QUESTE CIME ITALIANI E UNGHERESI
 COMBATTENDO DA PRODI
 SI AFFRATELLARONO NELL'A MORTE
 „Vitézül küzdő olaszok és magyarok itt testvérré lettek a .halálban.“

Honnan jöttek — hova lettek?

Velünk szemben a Doberdó meredeken feltörő fala zöldell, ami az első világháború idején kopár, fehér sziklaoldal volt. Ezen mentek, – pontosabban, az olasz katonák lövéseitől félve – lopakodtak fel az osztrák - magyar egységek az állásokba. Ugyanezen alakulatok a lövészárokból töltött rövid idő elteltével leharcolva, elfáradva és töredékükre zsugorodva vánszorogtak. De ők legalább lejöttek. Sokakat hullaszállító szekereken hoztak. A fennsík sziklatengerében nem volt egy ásónyom föld sem, hogy a sírokra hantot borítsanak. A temetőket a fennsík lábánál alakították ki.

Ide a Monarchia 17. közös hadosztályának elesett harcosait temették el. Ebben a hadosztályban harcolt a szegedi 46. gyalogezred és a debreceni 39. ezred, amelyek mind hat a Doberdóért vívott csatában a fennsíkon voltak, miközben a legénységük többször kicserélődött. 1915. június elején a közel 3000 fős szegedi ezred a hónap végére alig számlált ötszáz katonát.

1915 közepe és 1916 augusztusa eleje között dúlt a 6. doberdói csata. A temetetlen halottak arra vártak, hogy „jutalmukat“ – egy szűk koporsót – megkapják. Sajnos sokaknak még az sem jutott. Sátorponyvába tekerve tették le őket az előre megásott sírba. Fejükhöz keresztet állítottak. Csata idején, amikor

sok volt a halott, a sírásók nem győzték a munkát, s akkor többen kerültek egy sírba.

Amikor 1917 ősze után beköszöntött a béke, a sírkerteket lehetett gondozni, rendbehozni. A temető köré falat húztak, amin kaput nyitottak. A keresztek között egy-egy kőemlék látható. Talán egy továbbvonult katona hagyott hátra megrendelést, hogy ittmaradt bajtársának emléket állítsanak. A sírkert sarkába egy itató vályút tettek, aminek díszes keretet faragtak. Mi ez, ha nem a szép iránti vágy az embertelenségben? A kerítés és a kapu, ha romjaikban is, de megvannak. A vályú ma egy nagy kőváza. A temető már kaszáló.

A két háború között a Doberdói-fennsík lábánál alakított temetőkből a csontokat közeli Foglianóba vitték. (Készült a magyar Honvédelmi Minisztérium támogatásával.)

A Monte San Martino emlékműnél Fehér László emlékezést idéző dalaival jutatta eszünkbe a 100 évvel ezelőtti, e helyhez kötődő szörnyű eseményeket.

A nagyváradi 4. magyar királyi honvéd gyalogezred emlékműve

„San Martino del Carso

Ezekből a házakból
De a szívemben
nem maradt meg egyéb
egyetlen kereszt sem hiányzik
mint néhány
És a szívem
faszilánk
a legmeggyötörtebb ország

Olyan sokakból
akik velem egy úton jártak
nem maradt
még ennyi sem

Giuseppe Ungaretti (Fordította: Képes Géza)

Az itt harcoló, később neves lírikus így írt a rommá lőtt faluról, a szemelvény pedig magyarázatát adja a vers sorainak: *‘A vér a szó szoros értelmében patakokban folyt. San Martino del Carso szinte a földdel vált egyenlővé, az épületek alapzatai is romokban heverték. A pergőtűz az egész falut porrá és hamuvá változtatta.‘*

Ezeknek a szörnyű harcoknak az egyik résztvevő egysége a nagyváradi magyar királyi 4. gyalogezred volt. Az ezred 1915 nyarán érkezett a Doberdóra. Több mint egy éven keresztül küszködött az ellenséggel, a tűző nappal, az őszi esőkkel. A katonák időnként a fennsíkon a Segeti barakktáborban voltak pihenőben, majd előrevonták őket, pár nappal később pedig töredékük vánszorgott vissza.

Legutoljára a 6. Isonzó-csata elején, 1916 augusztus 6-án vonult fel Kratochwill Károly ezredes 3000 főnyi egysége. Négy napon át állták az olaszok meg-megújuló rohamait és augusztus 10-én a Doberdót védők közül utolsóként vonult vissza a maradék 200 fő.

Ezt az emlékművet az ezred katonái azért állították, hogy hozzátartozóiknak legyen hová elzarándokolni, és gúlától gúláig járva a kopár táj, a tűző nap, a kemény karszti kő emlékeztesse őket szeretteik szenvedéseire. Erre utal Kratochwill Károlynak az ezred parancsnokának a beszéde: *‘Vándor, ha egyszer végigjárod azokat a véráztatta, nekünk oly szent helyeket, akkor a Monte San Gabrielle déli lejtőjén, a Monte San Michele északi lejtőjén a 124. magassági ponton, San Martino del Carsoban és Nova Vasban egyszerű, cementtel összeragasztott, karsztkövekből épített két és fél méteres gúlákat találsz, mindegyiken e felírással: A magyar királyi nagyváradi 4. honvéd gyalogezred hősi halottainak és dicsőséges harcainak emlékére. Állj meg egy pillanatra, vedd le a kalapodat, s mondj egy rövid imát azokért, akik mindhalálig híven harcoltak.‘*

Elgondolásukat keresztülhúzta a történelem. A távolság és a politika miatt nem érkeztek zarándoklatok. Hazánkat (Magyarországot) hosszú ideig vasfüggöny zárta el tőle, a Partium, ahonnan ide szólította őket a parancs, egy harmadik országba került. Az emlékművek egyedül maradvá omladoztak, mígnem ezt a helyi Alpini Egyesület felújította.

A Magyar Honvédelmi Minisztérium ezenúton köszöni meg a felújítást, a gondoskodást, s azt, hogy mindezt ez a tábla hírül adhatja.“

Visintini-Magyar Kápolna

A háború alatt a Doberdó környékén minden templomot szétlőttek, minden tornyot leromboltak, mert ezt követelte a háború. De az emberiség is követelte a magáét: a holtak a méltó temetést, az élők a megnyugvást. Ezért kezdtek a magyar katonák 1918 elején egy kápolnát építeni, mely helyének kiválasztásához érdekes epizód fűződik.

IV.Károly osztrák császár és magyar király, amikor megszemlélte a Doberdót, maga kérte a telek tulajdonosát, hogy engedje meg a magyaroknak, hogy egy kápolnát építsenek az udvar végében.

Külső megjelenése értő tervezőre vall. Egyszerű és méltóságos. 1918 őszén már állt a kis épület, a belső kialakítására szánt elemek is ott voltak, de a felszentelésre már nem került sor, mert vége lett a háborúnak. Az igényes, tervezői munkával megépült épület magára maradt. Az idők során volt lomtár, raktár, de a faragott köveket nem használták fel, a téglákat nem hordták szét. Az idő vasfoga azonban pusztította. Magyar turisták gyakran felkeresték, a szomszédok segítségével olykor tábori misét tartottak az udvarán és sürgették a felújítást. A kiáltást először dr. Szunai Miklós hallotta meg és a Széchényi Tudományos Társaság vállalta az elhagyatottságában is megejtő szépségű építmény felújításának minden terhét. Azzal a gondolattal kezdték el a munkát, hogy ez a kis kápolna a közös emlékezés színhelye legyen. Az építészek alázattal nyúltak a külsőhöz. Az eredeti formát teljes egészében meghagyták, csak egy kis szentéllyel bővítették. A falakat áttörő kerek ablakokba a szecesszió motívumkincseivel és színeiben pompázó színes üvegeket álmodtak.

Felszentelésére 2009. május 29-én került sor, amelyen Sólyom László, Magyarország köztársasági elnöke is megjelent. Így IV. Károly után Magyarország egy másik államfőjének a neve is kötődik ehhez a kis kápolnához.

Külön értéke a kápolnának egy 18. századi Krisztus-szobor. A háború végzivaratából mentette Magyarországra egy tiszt. A kis szobornak a debreceni Tankó családban méltó helye volt. A ükör előtt állva nagyobbnak is tűnt, része volt a család hányattatásának, őrizte a gyerekek fényképét, látta cseperedésüket, majd felnőtt korukban egyéni sikereiket. A család mégis úgy gondolta, hogy a szobornak a hazájában a helye. Így került a szobor – Tankóéknak megnyugvást adva – a kápolnába.

Sabotin (609 m) -

Goríziától északra, stratégiai fekvése végett fontos osztrák–magyar hídfő az Isonzó folyó jobb partján. (Lásd a Doberdó-fennsík térképét!) A csúcs védelmi árkaival és kavernarendszerével az osztrák–magyar hadsereg és az olasz hadsereg állásainak megerősítése céljából volt kiépítve. Sabotinról csodálatos a kilátás a környéken található a Szent Hegyre (Sveta Gora), Škrabrijelre, Vipatalra, Karstra, Friauleri síkra, Goška Brda bor- és gyümölcstermesztő vidékére, és a Júlia Alpokra.

Védelmi árokban, elől Mitja Mocnik, helyi idegenvezetőnk, és a Sabotin sziklájába vésett védelmi alagút.

Sziklába vágott tiszti szálláshely ugyanott, és gyönyörű szép kilátás az Isonzó folyóra.

Osztrák-magyar katonai temetők az Isonzó folyó mentén

Az említett Piave menti Monte Grappa-i katonai temetőn kívül meglátogattunk az Isonzó mentén található 31 katonai temetők közül 11 osztrák-magyart: Ukanc, Palmanova, Fogliano, Redipuglia, Gorjansko, Komoni, Sveto, Renče, Braník, Prosecco, ahol tisztelettel adóztunk elesett katonáink emlékének. A temetői látogatásokról rengeteg sok fényképet készítettünk.

Elmélkedés a Foglianoi osztrák-magyar katonai temetőben.

Zarándokutunk során nagyon sok szép templomot és kápolnát is meglátogattunk: Lendván és környékén, Ljubljanában, Bledben, Javorcán a Szentlélek Emlékkápolnát, Palmanován, Aquileiában, a Magyar Kápolnát, Rédicen a templomot, ahol Lendvai Zoltán plébános szívélyes fogadtatásában (és egy kis gördeszka bemutatóban) volt részünk. Ezekről a helyekről, templomokról és kápolnákról is szintén sok fénykép áll rendelkezésünkre.

Egyéb helyek, természetalkotta csodák.

Wintgar-szurdok, a képek magukért beszélnek/

A VRŠIČ hágón.

Búcsú Isonzótól, mindenki begyűjti a maga kis emlékkövét.

Sajtóbeszámoló a zarándokútról

VASÁRNAP a világban

Vásároljon vagy ajándékozzon **VASÁRNAP**ot is az utazásra! Mert útitársnak is jó! Értéktartó, mértéktartó, sokrétű és színvonalas, olvasmányos, tanulságos... És szórakoztató!!!
VASÁRNAP, a magyar családok magazinja!

A jó Palócok hagyományaihoz hűen idén is útra keltünk, hogy főt hajtsanak az I. világháború csatáinak helyszínein, katonatemetőkben, a szlovén és az olasz karszt vidékein, az Isonzói csaták emlékhelyén. Tisztelegésünk jeléül kis koszorúkat helyeztünk el a sírdombokon. A magyar himnusz tiszteletére kíséretében énekeltük Fehér Zoltán tanár úr jóvoltából. Ezt a tartalmas és felemelő túrát tovább gazdagította túravezetőnk, a lendvai Bánffy Központ munkatársa, Patyi Zoltán, aki fáradságot nem ismerve kalauzolt végig a csodálatos Triglav Nemzeti Park vadregényes szurdokaiban és a Doberdó-Hennsikon. Köszönjük Z. Urbán Aladárnak, a Palóc Társaság elnökének, hogy részesei lehetünk eme élményekben gazdag barangolásnak, és a Vasárnapiaknak, hogy hűségesei útitársunk volt mindvégig.

A jó Palócok nevében Salgó Zoltán, Udvard

Felvidékiek az Isonzó és a Piave menti csaták hőseinek nyomában

Írta: Szabó Klaudia

Készült: 2015. augusztus 16.

Megjelent 2015 augusztus 25-én

Felvidek.ma (<http://felvidek.ma/>)

A Palóc Társaság július 26-a és augusztus 8-a között egy 44 személyből álló lelkes csapatnak szervezett utat azon céllal, hogy az I. világháború szlovéniai és olaszországi emlékhelyeit felkeresse, és az ott elesett magyar áldozatokról méltóképpen megemlékezzen. A résztvevők többsége az Ipoly mellékéről indulva vágott neki a több mint 350 kilométeres távnak, miközben Párkányból és Esztergomból is csatlakoztak hozzánk.

Vasárnap délután a szlovéniai magyarok lakta Lendvába érkezve, Patyi Zoltán, a lendvai Bánffy Magyar Nemzetiségi Művelődési Központ munkatársa köszöntött bennünket, a továbbiakban az ő idegenvezetését élvezhettük. Lendvában alkalmunk nyílt megtekinteni az Alexandiai Szent Katalinnak felszentelt templomot, majd miután a templomkertben álló, 2000-ben felavatott Szent István szobor előtt elénekeltük a Magyar Himnuszt, tovább haladva a Lendvától 13 kilométerre található dobronaki trópusi kertben és orchidea parkban gyönyörködhattunk. Innen a közeli Bakonaki-tónál és a Szent Vid-kápolnánál kialakított energia- pontoknál töltődhattunk fel, meríthettünk az állítólag látásunkat javító

forrásból (valószínűleg a szlovén videti – látni ige nyomán). Új erővel indultunk a tisztán szlovén lakosú Bántornyára, ahol a 15. századi román kori templomban Aquilla János Szent László, valamint a Csodaszarvas legendát megörökítő freskóit nézhettük meg. A nap utolsó színhelye Rodomos volt. Az itt található Mária szobor mellett fekszik annak a tölgynek a mára kiszáradt törzse, melynek a legenda szerint gyógyító ereje van.

A második napon zuhogó esőben a cölöpökre épített főváros, Ljubljana vendégszeretetét élvezhettük. A ljubljana fellegvárban Batthyány Lajos /1849 májusában itt raboskodott/ emléktábláját néztük meg. Ezt követően a Szent Miklós-székesegyházat, majd Ljubljana szülötte, Jože Plečnik keze munkáját dicsérő fedett piacot, hármashidat, végül a ljubljana városházát és az előtte álló szobros kutat tekintettük meg, melyen a három csöbörből folyó víz Szlovénia három folyóját /Száva, Krka, Ljubljanica/ jelképezi. A továbbiakban a Szlovén Alpokból kaptunk ízelítőt Bled környékén, majd a Bohinji-tónál, Ukanc mellett az isonzói harcmezők közelében lévő osztrák-magyar katonai temetőben imádságban, versben, énekben és Fehér László Gábor tárogatóművész játékának kíséretében emlékeztünk a magyar hősekre. Az esti órákban a Bledi-tó partján és a bledi várhegyen gyönyörködhattunk a csodálatos kilátásban.

Zarándoklatunk következő napja az „Én is jártam Isonzónál” című film szelémében zajlott. Bemelegítésként a Bledtől mintegy 4 kilométerre húzódó, a Radovna folyó által kivájt, 1,6 km hosszú Vintgar-szurdokban élveztük a mesés szep természet csodáit. Ezt követően 1700 m magasan, a serpentinekben gazdag Vršič-hágón átjutva szegődtünk a zöld vizű Isonzó mellé. Kobarid városban az I. világháború emlékét őrző múzeum kiállítási anyagát tekintettük meg. Kisbuszokkal jutottunk fel a Javorca-hegyre, ahol az 1916-ban épített Szentlélek-kápolna oldalfalain található fatáblákon a közel háromezer elesett katona nevét tartalmazó Halotti Könyvet néztük meg, a kápolna külső falain pedig többek között a magyar címet is. A Ravelnik nevű szabadtéri múzeumban alkalmunk nyílt bejárni az ott fennmaradt osztrák-magyar lövészárokkrendszer. A nap végén Olaszországtól 200 méterre található újabb szálláshelyünk, Nova Gorica közelében lévő Kapela néven emlegetett ferences rendi kolostor mellől csodálhattuk a város fényeit.

A negyedik nap célja, immár Olaszországban, a közel 1800 méter magasan fekvő Monte Grappa hegy meghódítása volt. A Dolomitok lábánál, az olaszok által állított monumentális emlékmű előtt emlékeztünk az ötezer név nélküli és a 146 névvel ellátott magyar katonára, majd a közeli kápolnában imáinkat ajánlottuk fel a lelkük üdvéért. A hegyről lefelé haladva - az olaszországi sziesztára meghatározott időt türelmesen kivárva -, a helyi hadtörténeti múzeum kiállítását tekinthettük meg.

Amíg a negyedik napon a magasságé, addig azt követően a temető látogatásé lett a főszerep. A korai órákban Palmanova, a csillag formájú, három kapun át megközelíthető városban sétálhattunk. A város érdekessége, hogy a központjában épített templomnak nincs tornya (támadáskor kevésbé tűnik ki). Dicső ma-

gyar múltunkra az Adriai-tenger partján fekvő Aquileia város rómaiak által épített dómjában és temetőjében emlékeztünk. A dóm altemplomának egyik falfestménye egy nyilazó harci által a szkíta–hun–avar–magyar harcmódot ábrázolja. Utunk következő állomása Fogliano, ahol az osztrák-magyar hadsereg 7000 vitéze esett áldozatul. Sajnálattal tapasztaltuk, hogy a helyi temető, melybe 2014-ben Ferenc pápa is ellátogatott, szlovák nyelvű emléktáblája igen elferdítve közli a háborús eseményeket. Balogh Mihály kopja- fája viszont igazi ékesége a temetőnek. A Monte San Michele északi lejtőjéhez érve a „m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred hősi halottainak és dicsőséges harcainak emlékgúljája” előtt róttuk le tiszteletünket, majd a Doberdói-fennsík olaszországi tájain tovább haladva az 1918-ban épített Magyar Kápolnáig jutottunk, melyet a magyar katonák az Isonzó mentén vívott 12 csatában elesett bajtársaik emlékére állítottak. A Boldogasszony Anyánk ősi himnuszunk eléneklése után tértünk vissza Szlovéniába. Itt a gorjansko (Szlovénia legnagyobb osztrák-magyar katonai temetője), romeni, sveto (Szent) és rencse (Rencse) temetőiben emlékeztünk az I. világháború magyar hőseire.

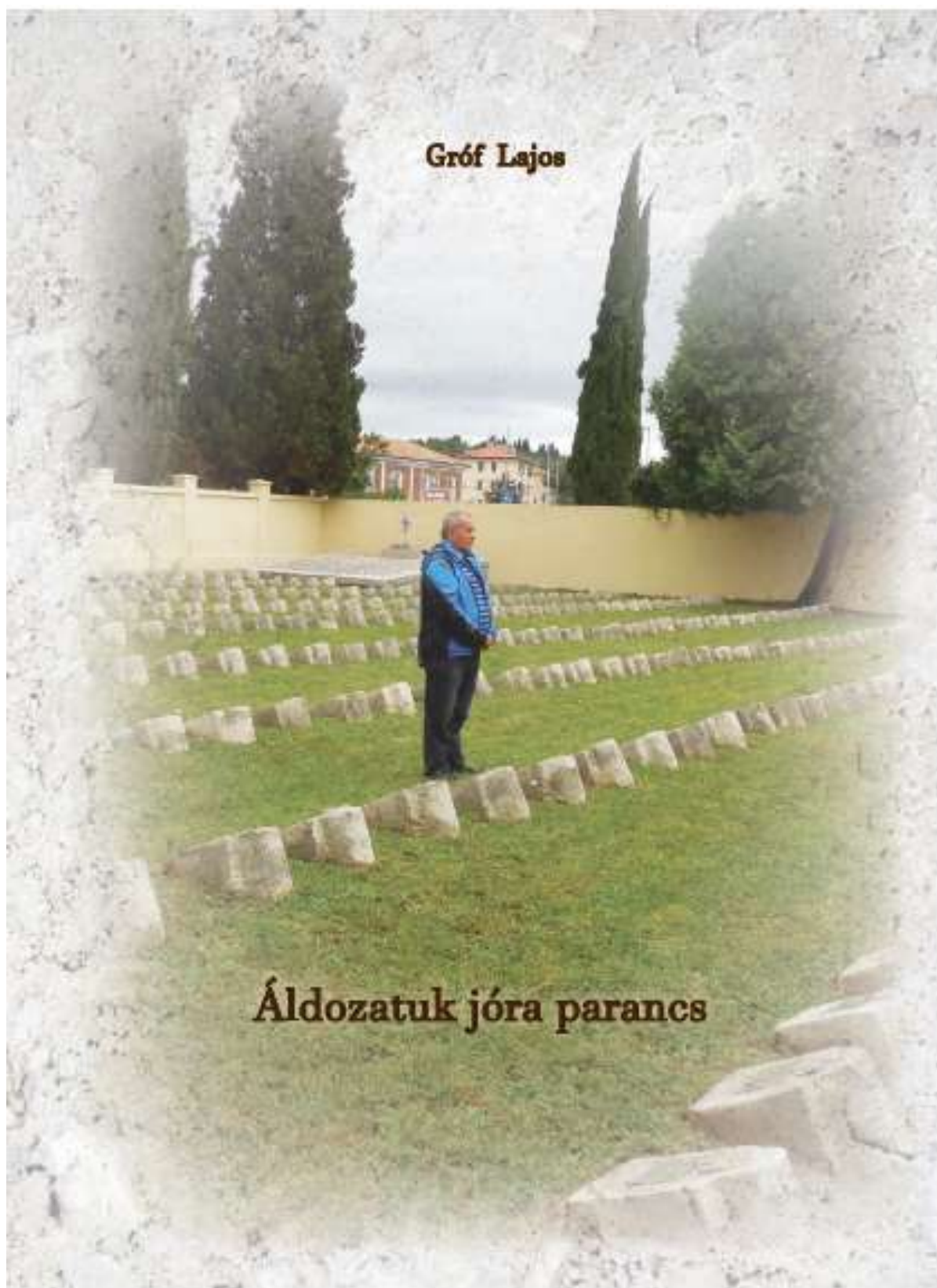
Utazásunk végéhez közeledve a Nova Goricához tartozó Solkan városrészről a Sobotin-hegyen található kavernákat és emlékmúzeumot kerestük fel, majd a Triestől 8 kilométerre fekvő 19. századi romantikus olaszországi Miremare-kastély és díszkert megtekintése után az Adriai-tenger hullámai között hűsítgettük le magunkat. Ekképp búcsúztunk el Olaszországtól és tértünk vissza zárándokutunk kiinduló helyére, Lendvára.

Az utolsó napra is jutott néhány látnivaló. A délután folyamán közeli is megtekinthettük a Lármafa nevű kilátót, majd a Szentháromság-kápolna történetével ismerkedtünk meg. Benne található Hadik Mihály vár- kapitány múmiája. A kápolna melletti temető volt háborús megemlékezésünk utolsó színhelye. A Lendvai várban Zala György szobrászművész szobáját, a hetési népi szövetek, ruhák kiállítását, Picasso műveit nézhettük meg. Ezt követően látogatást tettünk a Bánffy Központban és a Makovecz Imre által tervezett Kultúrotthonban is egyaránt. Kora délután Lendvai Zoltán atyához is eljutottunk Rédcésre, aki gördeszkán fogadott bennünket. Végül áldásban részesülve, egészségesen elfáradva, de felejthetetlen élményekben gazdagon indultunk hazafelé.

Ezúton szeretnék az egész csapat nevében köszönetet mondani a zárándoklat szervezőjének, Z. Urbán Aladárnak áldozatos munkájáért, a magyarság összefogásáért, sok erőt, egészséget, hitet kívánok a jövő évi kirándulás megszervezéséhez.

A kiránduláson készült további képek fotogalériánkban [ITT>>](#)tekinthetők meg.

Szabó Klaudia, Felvidék.ma (<http://felvidek.ma/>)

A szerző könyve borítóján az olaszországi Foglianoban, az I. világháborús legnagyobb osztrák-magyar katonai temetőben 2015. július 30-án.

A szerző könyve hátsó borítójának képe: gyönyörű szép kilátás a Sabotin-hegyről (609 m) az Isonzó folyóra 2015. július 31-edikén.

Források

1. IAT Informazionni Accoglienza Turistica – Fogliano Redipuglia prospektus.
2. A helyszínen található információs táblákon lévő, több nyelven írt megemlékezések szövegei (Honnan jöttek..., A nagyváradi 4. magyar kir. gyezred, Visintini-Magyar Kápolna).
3. Turisztikai prospektusok, átírások, leírások, idegennyelvű fordítások
4. Saját készítésű fényképek.

Irodalom

1. Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest, 1977.
2. Romsics Ignác (főszerkesztő): *Magyarország az első világháborúban*. Kosuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
3. Nemere István: *Magyarország története*. Anna Kiadó.
4. Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel*. Interneti portál – Infók,
5. Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, a volt ezred parancsnoka: *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története I. kötet, haditevékenység : 1914. augusztus 1-től 1915. szeptember 6-ig*. Terjedelem: 143 oldal. *II. kötet, haditevékenység: 1915. szeptember 7-től 1918. november 27-ig*. Terjedelem: 206 oldal. A szerző magánkiadása, Budapest, 1927/I. kötet, 1928/II. kötet
6. www.mek.oszk.hu/A magyar honvédség az első világháborúban.
7. www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto.
8. „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” c. cikk. Megjelent 2014 ápr. 5-én Bálint Ferenc hadtörténész blog oldalán.
9. Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.
10. www.adtplus.arcanum.hu.
11. Nemeskürty István: *A bibliai örökség*. Szabad Tér Kiadó, 1991.
12. Interneti portál - Infók, Wikipédia.
13. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
14. Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Kalligram Könyv és Lapkiadó, Pozsony 2001.
15. Zöllei Zoltán, Dr., alezredes: *Az első világháború közelharc és kézitusája ki-képzésének jellegzetes vonásai*. Interneti portál – Infó.
16. Bencze László: *A Piavei front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK 05005.
17. Szőke József: *Nagykér – Monográfia, 1993*. Napkiadó, Dunaszerdahely.

18. „A magyar honvédség az első világháborúban.” *Magyarország a XX. században*. Interneti portál – Infó. I-294.
19. Pintér Tamás: „Magyarok a Doberdón.” *Nagy Magyarország*, III. évfolyam. 3. szám, 2011. szeptember 16. 26. oldal.
20. „Magyar csapatok a caporettói-áttörésben.” *múlt-kor, történelmi portál* - Infó, 2005. június 6.
21. Gulyás László: *Az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Két régió: Felvidék és Vajdaság sorsa*. Pécsi Tudományegyetem, 2005.
22. *Magyarország a XX. században, Hadsereg és katonapolitika, 1914-1940.* www.elib.hu.
23. Ivan Šedivý: „A csehszlovák legionáriusok 1914-1918-ban.” *Előadás*.
24. Simon Attila: „A köztársaság katonái.” *Új Szó*, 2006. június 23.
25. Kollektív autorov: *Komjatice 1256-2006, Vedecko-popularizačná monografia*. Komjatice – Bratislava, doplnené vydanie 2008.
26. Vitéz Czékus Zoltán, a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia hadtörténelem tanára: *Az 1914–18 évi világháború összefoglaló történelme*. A szerző sajátja, Budapest 1930, Stádium Sajtó Vállalat Részvénytársaság, Budapest VI., Rózsa-utca 111. sz.
27. Bálint Ferenc hadtörténész: „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” című cikk megjelent 2014. április 5-én.
28. Popély Gyula: „Felvidék 1914 – 1920”. *Magyar Napló*, FOKUSZ Egyesület, Budapest, 2010.
29. Popély Gyula: *Felvidék 1918 – 1928*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014.
30. Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.
31. Marossy Endre: *Harcra hív a kürt*. Coldwell könyvek-sorozat, Püski Kiadó és Könyvesház, Budapest, 2005
32. Somogyváry Gyula: *Virágzik a mandula...* Budapest 1990, Auktor Kiadó, Budapest, 1990.
33. Pogány József: *A földreszállt pokol*. „Isonzó eposza” Dick Manó kiadása, Budapest, 1916.